

JURIDISKA FAKULTETEN

VID LUNDS UNIVERSITET

Lovisa Larsson

Barnets frånvaro vid rättegången – ett val mellan skydd och bevisverkan

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet

30 högskolepoäng

Handledare: Lena Wahlberg

Termin: VT 2024

Innehåll

Summary	4
Sammanfattning	5
Förord	6
Förkortningar	7
1 Inledning	8
1.1 Ingång till ämnet	8
1.2 Syfte och frågeställningar	9
1.3 Avgränsningar	9
1.4 Terminologi och centrala begrepp	10
1.4.1 Barnförhör	10
1.4.2 Rättssäkerhet	10
1.5 Metod och material	11
1.5.1 Rättsanalytisk metod	11
1.5.2 Rättspsykologiskt perspektiv	13
1.5.3 Empirisk metod	14
1.6 Forskningsläge	15
1.7 Disposition	16
2 Rättsliga förutsättningar för barnförhör	17
2.1 Rättsliga utgångspunkter	17
2.1.1 Omedelbarhetsprincipen	17
2.1.2 Principerna om bevisomedelbarhet och det bästa bevismaterialet	18
2.1.3 Muntlighetsprincipen	19
2.1.4 Beviskravet	20
2.1.5 Den fria bevisvärderingens princip	20
2.1.6 Rätten till rättvis rättegång och kontradiktionsprincipen	22
2.1.7 Barnkonventionen	24
2.2 Barnförhör under förundersökningen	26
2.2.1 Undantag från principiella förbud mot skriftliga eller inspelade utsagor	26
2.2.2 Föreskrifter om genomförandet av barnförhör	28
2.3 Förhållandet mellan rättssäkerhet, rättstrygghet och barnets trygghet i rättsprocessen	30
2.4 Internationell utblick	32
2.5 Sammanfattning	33
3 Prejudikat från Högsta domstolen	35

3.1	Sammanfattning.....	37
4	Underrättsstudie	39
4.1	Urval	39
4.2	Kvantitativa resultat	40
4.3	Kvalitativa resultat	42
4.3.1	Barnförhör tillräckligt bevis för en fällande dom?.....	42
4.3.2	Förhörsmetodik	45
4.3.3	Rättens möjlighet till direkta iakttagelser och icke-verbala intryck	49
4.3.4	Brister ur rättssäkerhetssynpunkt	50
4.4	Sammanfattning.....	51
5	Barnförhörens genomförande och rättspsykologisk forskning.....	53
5.1	Hur barn minns och berättar	53
5.2	Metoder vid barnförhör	56
5.3	Förhörets presentationsform och dess betydelse för bevisvärderingen.....	59
5.4	Sammanfattning.....	60
6	Stämmer kraven i praxis överens med rättsliga utgångspunkter och intressen samt rättspsykologisk forskning?.....	62
6.1	Praxis i förhållande till rättsliga utgångspunkter och intressen	62
6.1.1	Barnförhör som tillräckligt bevis för fällande dom.....	62
6.1.2	Rättens möjlighet till direkta iakttagelser och intryck	63
6.1.3	Brister ur rättssäkerhetssynpunkt	64
6.2	Praxis i förhållande till rättspsykologisk forskning.....	65
6.2.1	Barnförhör som tillräckligt bevis för fällande dom och förhörsmetodik	65
6.2.2	Rättens möjlighet till direkta iakttagelser och icke-verbala intryck	67
6.3	Sammanfattning.....	70
7	Avslutande analys och slutsatser	71
	Källförteckning	76

Summary

In the Swedish judicial process, children are not treated in quite the same way as adults. Given that it has been deemed inappropriate to involve young children in trials due to the psychological strain it can impose on the child to be forced to appear in court, a main rule has been established which means that children under the age of fifteen neither need nor should be present at a trial. This main rule is also motivated by the fact that, often due to the long time that has passed since the incident occurred, it is difficult to obtain an acceptable statement from the child. Instead, the child is interviewed during the preliminary investigation. The interview is then recorded, and the video recording is played during the main hearing.

Based on a legal analytical method, the thesis analyzes the legal conditions for conducting child interviews during the preliminary investigation and what the courts consider when evaluating the evidence of child interviews in practice. The work is also problematized from a legal psychological perspective.

The investigation concludes that the procedure with child interviews entails significant difficulties, not only in the evaluation of the evidence of child interviews but also regarding the importance of safeguarding the child's interests in a way that considers both the child's rights and interest in security in the process, the suspect's interest in legal certainty, and compliance with current procedural principles. Furthermore, it is noted that the requirements for evidence evaluation in practice can be criticized from a legal psychological perspective, as many of these requirements have no basis in research. Additionally, it is observed that research on children's cognitive difficulties in remembering and recounting is not considered by the courts.

Sammanfattning

I den svenska rättsprocessen behandlas inte barn riktigt på samma sätt som vuxna. Mot bakgrund av att det ansetts olämpligt att låta mindre barn medverka i rättegångar på grund av den psykiska påfrestning det kan innebära för barnet att tvingas infinna sig i rätten har det etablerats en huvudregel som innebär att barn under femton år varken behöver eller bör närvara vid en rättegång. Huvudregeln motiveras även av att det, ofta med anledning av att lång tid passerat sedan den inträffade händelsen, är svårt att få en godtagbar utsaga från barnet. I stället förhörs barnet under förundersökningen. Förhöret spelas då in och videoupptagningen spelas sedan upp under huvudförhandlingen.

Med utgångspunkt i rättsanalytisk metod analyserar uppsatsen rättsliga förutsättningar för att hålla barnförhör under förundersökningen samt vad domstolarna beaktar vid bevisvärderingen av barnförhör i praktiken. Arbetet problematiseras även ur ett rättspsykologiskt perspektiv.

Genom undersökningen konstateras att förfarandet med barnförhör innebär stora svårigheter, inte endast vid bevisvärderingen av barnförhör, utan även avseende vikten av att barnets intressen tillvaratas på ett sätt som dels tar hänsyn till barnets rättigheter och intresse av trygghet i processen, dels den misstänktes rättssäkerhetsintresse och dels överensstämmer med gällande processprinciper. Vidare konstateras även hur de krav som uppställs vid bevisvärderingen i praxis kan kritiseras ur ett rättspsykologiskt perspektiv då flera av dessa krav inte har någon förankring i forskningen. Därtill observeras hur forskning om barns kognitiva svårigheter att minnas och återberätta inte beaktas av domstolarna.

Förord

Jag vill rikta ett stort tack till min handledare Lena Wahlberg för goda råd och värdefulla synpunkter i mitt uppsatsskrivande. Det har tidvis varit svårt och förvirrande men du såg helheten innan jag själv gjorde det.

Tack till min familj som alltid stöttar och peppar mig, inte bara i detta arbete utan även under alla dessa fyra och ett halvt år.

Slutligen vill jag särskilt tacka mina otroliga vänner och lundafamilj för all stöttning, särskilt denna termin. Utan er hade min tid i Lund inte varit i närheten av densamma.

Lund, den 22 maj 2024

Lovisa Larsson

Förkortningar

Barnkonventionen	Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter
Europakonventionen	Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
FUK	Förundersökningskungörelse (1947:948)
JO	Justitieombudsmannen
LUL	Lag (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
RB	Rättegångsbalk (1942:740)

1 Inledning

1.1 Ingång till ämnet

En tendens till ett mer omfattande och frekvent utnyttjande av förundersökningsmaterial som bevis är märkbar idag.¹ Barnförhör har dock länge utnyttjats på detta sätt. När barn förhörs sker det vanligen under förundersökningen, utan avsikt att höra barnet igen inför rätten. En videoupptagning från förhöret spelas i stället upp under huvudförhandlingen.²

I takt med att barnkonventionen blev svensk lag år 2020 genomfördes en barnrättighetsutredning som bland annat syftade till att kartlägga hur svensk straffrättslig hantering av våldsbrott mot barn stämmer överens med barnkonventionen.³ Utredningen fann brister i barnets rätt att komma till tals även om barnen som blivit utsatta för våld förhörts under förundersökningen. Bristerna kunde hänföras till genomförandet av barnförhören, till exempel genom att ledande frågor ställts vilket inverkat på bevisvärdet av barnets utsaga negativt. Utredningen påpekar även att det handlar om en bristande kompetens hos domstolarna avseende barns förmåga att återge svåra upplevelser. Det noteras att det är kunskapsmässigt komplicerat att bedöma barns berättelser, särskilt yngre barns. Bedömningen riskerar därmed att bli schablonmässig och förenklad. Genom att kompetens saknas riskerar barnets möjligheter att delta i en rättsprocess att försämrats i jämförelse med vuxnas motsvarande möjlighet.⁴

Utifrån utredningen kan det konstateras att rättssystemet inte är anpassat för barn. Problematiken blir särskilt synbar i mål om brott mot barn där bevisningen till stöd för åtalet främst utgörs av barnets utsaga. Vanligtvis handlar dessa mål om sexualbrott mot barn där det saknas direkta vittnesiakttagelser och teknisk bevisning.⁵

Med anledning av de brister som uppmärksammats av barnrättighetsutredningen är det av intresse att undersöka hur bristerna kommer till uttryck i praktiken samt hur dessa brister inverkar på domstolarnas bevisvärdering. Komplexiteten kring barn i rättsprocessen och

¹ Jfr Prop. 2020/21:209.

² Schelin (2007), s. 217.

³ SOU 2016:19, s. 3.

⁴ SOU 2016:19, s. 258 f.

⁵ Sutorius (2014), s. 157 och Schelin (2007), s. 88.

för bevisvärderingen är en av anledningarna till att jag valt just detta ämne. Det känns spännande att utreda något som inte har ett klart svar och där det torde finnas möjligheter till förbättring på området.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att studera rättsliga förutsättningar för att hålla barnförhör under förundersökningen samt hur bevisvärderingen av barnförhören ter sig i praktiken. Arbetet avses även problematiseras ur ett rättspsykologiskt perspektiv, sett till de svårigheter som kan finnas avseende barns minnesutveckling, känslighet för suggestion och återberättande av svåra händelser under förhör. Mot ovan nämnda syfte ämnar framställningen besvara frågeställningarna:

- Vilka rättsliga och principiella överväganden görs gällande vid barnförhör?
- Vilka rättsliga intressen aktualiserar dessa överväganden och hur förhåller de sig till varandra?
- Hur påverkas bevisvärdet i ett barns utsaga av att den presenteras för rätten genom uppspelning av videoförhör genomfört under förundersökningen?
- Hur förhåller sig kraven som ställs på barnförhör vid bevisvärderingen i praxis till dels rättspsykologisk forskning, dels rättsliga utgångspunkter och intressen?

1.3 Avgränsningar

Det finns flera möjligheter till bevisupptagning utom huvudförhandlingen. Avseende barnförhör är den etablerade huvudregeln i Sverige att förhör med barn under femton år redovisas för rätten genom videofilm.⁶ Andra sätt för rätten att ta del av barnförhör från förundersökningen är till exempel genom uppspelning av en ljudupptagning. Förhöret presenteras således för rätten genom att en ljudinspelning spelas upp utan bild.⁷ Med anledning av att

⁶ SOU 2000:42, s. 68.

⁷ Ekelöf m.fl. (2009), s. 49.

ljudupptagning endast används i undantagsfall kommer det inte behandlas i uppsatsen.

Arbetet behandlar vidare endast situationen där barn förhörs som målsägande eller vittne. I lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL) finns särskilda bestämmelser om handläggningen av mål om brott där den misstänkte inte har fyllt tjugoett år.⁸ Mot bakgrund av uppsatsens syfte samt begränsning i tid och utrymme inkluderar inte framställningen någon närmre utredning om bevisvärderingen av barnförhör där barnet är den tilltalade i målet.

En utförlig beskrivning av urvalet av underrättspraxis i rättsfallsstudien och de avgränsningar som gjordes redogörs för i kapitel 4.1.

1.4 Terminologi och centrala begrepp

1.4.1 Barnförhör

Med termen ”barnförhör” avses i denna uppsats ett förhör med ett barn som genomförts under förundersökningen och återgivits under huvudförhandlingen genom uppspelning av videoupptagningen från förhöret. Barnet närvarar sålunda enligt begreppsdefinitionen inte under rättegången.

1.4.2 Rättssäkerhet

Uppsatsen ansluter sig till den tidigare professorn och före detta Justitieombudsmannen Hans-Gunnar Axbergers definition av rättssäkerhet.

Rättssäkerhet används snarast som ett samlingsbegrepp vilket sammanfattar ett antal framför allt straffprocessuella men även vissa förvaltningsrättsliga principer. Dessa principer kan ledas tillbaka till vissa grundläggande värden. Rättssäkerheten sammanfattar det juridiska skyddet för dessa värden.⁹

Rättssäkerhet utgör sålunda en värdeprincip som uppställer ett ideal vilket kan förverkligas till en viss grad. Det centrala innehållet i rättssäkerhetsbegreppet omfattas av ett krav på att förutsebarhetsprincipen tillgodoses. Det innebär att beslut till följd av rättsskipning eller

⁸ 1 § LUL.

⁹ Cit. Axberger (1988), s. 146 f.

myndighetsutövning bör vara rimligt förutsebara med stöd av lagen och förenliga med ett hänsynstagande till andra etiska värden.¹⁰

1.5 Metod och material

1.5.1 Rättsanalytisk metod

Vid författandet av uppsatsen har rättsanalytisk metod använts i syfte att analysera rätten. Den rättsanalytiska syn som tillämpats på uppsatsen utgår från synsättet att argumentationen inom rättsvetenskapen är fri samt öppnar upp för möjligheten till fler än en korrekt lösning på rättsliga problem.¹¹

Den rättsanalytiska metoden innefattar inte sällan inslag som fastställer gällande rätt.¹² Framställningens andra kapitel ämnar bland annat till att utreda den gällande rätten avseende rättsliga förutsättningar för att hålla barnförhör och vilka rättsliga utgångspunkter som aktualiseras. Utredningen i kapitlet utgår från rättskälleläran, innefattande studier av allmänt accepterade källor såsom lagtext, förarbeten, praxis samt doktrin.¹³

En kortare internationell utblick har gjorts i kapitel två. Avsnittet syftar till att belysa andra länders syn på barnets processuella ställning och rättsliga förutsättningar för barnförhör. Vidare lyfts hur olika länders rättsordningar värderar de rättsliga utgångspunkter som diskuterats i avsnitt 2.1. Genom den internationella utblicken tydliggörs hur olika principer får olika starkt genomslag i olika länder vilket också påverkar de rättsliga förutsättningarna för att hålla barnförhör. Mot bakgrund av avsnittets syfte har ingen längre självständig internationell utblick gjorts. Avsnittet förlitar sig därmed på sekundärrätt där doktrin skriven av Helena Sutorius har varit särskilt vägledande.

Prejudikat från Högsta domstolen utreds i ett självständigt kapitel. Huruvida Högsta domstolens praxis bör användas som argument till stöd för en viss bevisvärderingsmetod är dock omdiskuterat och beror på tolkningen av den fria bevisprövningen. Den fria bevisvärderingens princip diskuteras i framställningens andra kapitel där det lyfts att Högsta domstolens bedömningar kan inverka på underinstansernas bevisvärdering. I en festskrift

¹⁰ Peczenik (1995), s. 92.

¹¹ Sandgren (2021), s. 53 f.

¹² Sandgren (2021), s. 54.

¹³ Nääv & Zamboni (2018), s. 21.

ifrågasätter dock Simon Andersson, doktorand i processrätt vid Stockholms universitet, om inte ett sådant förfarande strider mot den fria bevisvärderingen. Han framhåller att bevisvärdet måste bero på det enskilda fallet och inte kan besvaras genom rättskällorna. Det påpekas att bevisvärdering således handlar om något annat än traditionell rättsdogmatisk metod, som innebär att tolka och fastställa det auktoritativa värdet av uttalanden i rättskällor. Dock understryks å andra sidan att det inte finns något generellt förbud mot regler eller bindande praxis för hur bevisning ska värderas.¹⁴ Det finns även omfattande praxis om bevisvärdering.¹⁵ Högsta domstolen tycker sig onekligen vara en auktoritativ rättskälla även avseende bevisvärdering och ha befogenhet att meddela prejudikat i dessa frågor.¹⁶

Genom underrättsstudien kan även noteras hur Högsta domstolens praxis varit normerande för underrätternas bevisvärdering. Detta då det i underrättsstudien observerats hänvisningar till Högsta domstolens uttalanden när det gäller bevisvärderingen av barnförhör. Liknande har även framförts i doktrin av Lena Schelin som anför att till följd av bristande konkret vägledning för domstolens bevisvärdering i lagstiftning och förarbeten, har praxis fått avgörande betydelse som rättskälla. Enligt Schelin ska Högsta domstolens domar vara till ledning för rättstillämpningen samt utgöra ”bevisvärderingsinstruktioner” vilka bör beaktas i underinstanserna. Hon hävdar vidare att påståendet om att bevisvärderingen skulle vara helt fri utgör en överdrift.¹⁷

Den fortsatta framställningen utgår därför från tolkningen att rättskällorna kan vara auktoritativa när det kommer till bevisvärdering. I vart fall är det tydligt att prejudikatinstansernas uttalanden om bevisvärdering influerar underinstansernas sätt att argumentera. För att göra det tydligt för läsaren vid jämförelsen av underrättspraxis med Högsta domstolens praxis i kapitel fyra behandlas dock prejudikat från Högsta domstolen i ett självständigt kapitel i stället för i kapitel två, trots att framställningen betraktar Högsta domstolens praxis som auktoritativ vid bevisvärdering.

Även kapitel fyra fastställer gällande rätt på så sätt att det utreds hur underrätter värderar barnförhör som bevis i jämförelse med Högsta domstolens uttalanden i praxis. Utredningen utgår därmed från studier av

¹⁴ Andersson (2014), s. 429 ff.

¹⁵ T.ex. NJA 1991 s. 56, NJA 1988 s. 40 eller NJA 1992 s. 446.

¹⁶ Se angiven praxis i föregående källhänvisning samt Andersson (2014), s. 437.

¹⁷ Schelin (2007), s. 25 f.

såväl Högsta domstolens praxis som underrättspraxis. Metoden redogörs närmre för i kapitel 4.1.

I kapitlet om barnförhörens genomförande och rättspsykologiska aspekter har litteratur skriven av Pär Anders Granhag, Leif Strömwall, Karl Ask och Sara Landström varit den främsta källan för presentationen.¹⁸ Doktrinen är högt ansedd och intar en särskild auktoritet på området för rättspsykologi. Boken består av material från andra vetenskaper än de traditionella rättskällorna, som till exempel rättspsykologisk litteratur, vilket utgör exempel på material som kan analyseras inom ramen för den rättsanalytiska metoden.¹⁹ Användandet av material från olika discipliner innebär en ökad möjlighet att studera rätten ur nya perspektiv.²⁰ Genom undersökningen har granskningen av domstolarnas bevisvärdering kunnat fördjupas mot den rättspsykologiska forskningen i kapitel sex.

Till skillnad från den rättsdogmatiska metoden, som enbart syftar just till att utröna gällande rätt, används rättsanalytisk metod för att löpande i uppsatsen analysera och kritisera rätten utifrån olika perspektiv. Utredningen är därmed inte bunden till att utgå från ett fåtal auktoritativa källor vilket har varit fördelaktigt i detta arbete då metodens möjlighet till en variationsrikedom av olika typer av material möjliggjort en mångfacetterad analys.²¹ Till exempel har ett urval av underrättsdomar varit vägledande för att analysera i vad mån lägre instanser avviker från Högsta domstolens prejudikat.

1.5.2 Rättspsykologiskt perspektiv

Perspektivet rättspsykologi omfattar bland annat forskning om förhörsteknik, lögn-detektion, falska erkännanden, barns utsagor, vittneskonfrontationer och gärningsmannaprofiler. Rättspsykologi syftar till att studera aktörer inom rättsväsendet, såsom poliser, domare, brottsutsatta och vittnen, utifrån ett psykologiskt perspektiv. Det syftar även till att omsätta psykologisk kunskap i rättsliga sammanhang som exempelvis under domstolsförhandlingar.²²

Rättspsykologisk kompetens är viktig i rättsprocessens samtliga led. Kunskapen kan till exempel bidra till effektivare och mer rättssäkra brottsutredningar. Detta då intervjumetodik grundat på psykologisk forskning

¹⁸ Granhag m.fl. (2021).

¹⁹ Sandgren (2021), s. 54.

²⁰ Sandgren (2021), s. 60.

²¹ Sandgren (2021), s. 54.

²² Granhag m.fl. (2021), s. 18 f.

leder till mer korrekta och fullständiga vittnesuppgifter, brott kan klaras upp effektivare samt en reducerad risk för att oskyldiga misstänks och döms. Kunskapen spelar även en avgörande roll beträffande det utredningskrav poliser och åklagare lyder under. Rättspsykologin utgör också ett beaktansvärt perspektiv vid domstolens bevisvärdering. Sammantaget kan kunskap om rättspsykologi vara avgörande för materiellt riktiga domar, i synnerhet där muntliga utsagor utgör den huvudsakliga bevisningen i målet.²³

Ett argument som förts mot kravet på domares rättspsykologiska kompetens är möjligheten att tillfråga experter om deras uppfattning avseende trovärdigheten i uppgifter barn lämnat i förhör. På så sätt krävs ingen djupare kunskap om rättspsykologi hos domarna. Ett problem som kan uppstå när domare förlitar sig på experters bedömningar är dock när experterna inte är överens. Hur ska domarna veta vilken av experternas olika slutsatser som är den riktiga? En sådan bedömning kräver en förståelse för hur experterna kommit fram till sina slutsatser, vilket i praktiken kräver förståelse för forskningsbaserad kunskap byggd på vetenskapliga studier som experterna dragit sina slutsatser utifrån.²⁴

Rättspsykologin kan delas in i olika underområden. Relevant för detta arbete har framför allt varit underområdena förhörsteknik och barns utsagor. Rättspsykologisk forskning om förhörsmetoder och hur barn minns och berättar utreds i kapitel fem. Vidare analyseras domarnas praktiska bevisvärdering i uppsatsens empiriska studie ur ett rättspsykologiskt perspektiv i uppsatsens sjätte kapitel. Där utreds huruvida de krav som ställs upp i praxis har förankring i rättspsykologisk forskning.

1.5.3 Empirisk metod

Rättsfallsstudien i uppsatsens fjärde kapitel har genomförts med hjälp av empirisk metod. I detta arbete utgör den empiriska metoden ett inslag som berikar analysen av den gällande rätten.²⁵ Den rättsanalytiska metoden tillämpas således i kombination med empirisk metod för att uppnå arbetets syfte. Kombinationen av dessa två forskningsmetoder är vanligt förekommande vid rättspsykologiska analyser, mot bakgrund av frågeställningarnas ofta mångsidiga och komplexa karaktär.²⁶ Den empiriska

²³ Granhag m.fl. (2021), s. 18 och 23 f.

²⁴ Larsson och Sjöberg (2022), s. 24 f.

²⁵ Sandgren (2021), s. 57.

²⁶ Nääv och Zamboni (2018), s. 431 f.

metoden bör således betraktas som en del av den rättsanalytiska metoden i detta arbete. För att underlätta för läsaren har jag dock valt att dela upp metoderna i två åtskilda rubriker.

Med hjälp av vedertagna metoder har ett urval av tingsrätts- och hovrättsdomar gjorts vilket utgör studiens empiriska data. En utförlig beskrivning av metoden för urvalet redovisas i kapitel 4.1. Underrättsdomarna har sedan analyserats mot vad som framkommit av presenterad praxis från Högsta domstolen för att utreda i vilken mån underrättspraxis avviker från praxis från högsta instans.

En central del av den empiriska metoden utgörs av forskningens systematiska karaktär avseende såväl insamling som analys av information. Den systematiska analysen kan vara både kvantitativt och kvalitativt inriktad och innebär att materialet sorteras för att sedan räknas, grupperas enligt mönster eller kategoriseras i teman.²⁷ I uppsatsens empiriska studie redovisas resultaten i både kvantitativ och kvalitativ form. Medan kvantitativa resultat redovisar om viss omständighet kan observeras eller inte i materialet, går den kvalitativa formen djupare in i materialet och analyserar på vilket sätt domstolarna värderar barnförhör. Slutligen tolkas resultatet av analysen från den empiriska studien för att sedan relateras till studiens frågeställningar.²⁸ Det empiriskt inriktade angreppssättet gynnar därmed en fördjupad analys i relation till framställningens frågeställningar.

1.6 Forskningsläge

Barnrättighetsutredningen som nämndes i avsnitt 1.1²⁹ behandlar översiktligt ämnet för uppsatsen. Den tar upp problematiska aspekter med barnförhör på ett övergripande plan. Detta arbete avser fördjupa dessa aspekter utifrån bland annat ett rättspsykologiskt perspektiv samt utreda hur de kommer till uttryck i domstolarnas bevisvärdering i praktiken. Liknande problematik har även påtalats av Barnombudsmannen i en årsrapport från 2020 där det också uttrycks ett behov av ett stärkt barnrättsperspektiv i utredningar och processer.³⁰ I övrigt är forskning på området relativt begränsad.

²⁷ Bennet (2020), s. 40.

²⁸ Bennet (2020), s. 40.

²⁹ SOU 2016:19.

³⁰ Barnombudsmannens årsrapport, 2020, s. 4.

Vad gäller modern rättspsykologi är det en relativt ung disciplin som kännetecknas av en hastig utveckling. Merparten av all forskning på området har tillkommit under de senaste tjugo åren.³¹ I framkant för rättspsykologisk forskning bör särskilt nämnas Pär Anders Granhag, Leif A. Strömwall, Karl Ask och Sara Landström som författat boken *Handbok i rättspsykologi* från 2021, vilken har varit mycket vägledande för arbetets avsnitt om rättspsykologi.

Framställningens rättsfallsstudie utgörs av ett urval av aktuella rättsfall för att möjliggöra en nutida bild av domstolarnas bevisvärdering av barnförhör.

1.7 Disposition

Uppsatsen består av sju kapitel. I kapitel två utreds vilka rättsliga förutsättningar som finns för att hålla barnförhör. Olika rättsliga och principiella överväganden vilka görs gällande vid barnförhör lyfts och problematiseras. Vidare diskuteras hur dessa överväganden aktualiserar olika rättsliga intressen och hur de förhåller sig till varandra. Därefter presenteras i kapitel tre en undersökning av Högsta domstolens prejudikat på området. Kapitel fyra innefattar en rättsfallsstudie som undersöker hur underinstansernas bevisvärdering av barnförhör ser ut i praktiken. Det analyseras även i vad mån som de lägre instansernas bedömningar avviker från de presenterade resonemangen som tidigare förts av Högsta domstolen. I kapitel fem fördjupas barnförhörens genomförande mot rättspsykologisk forskning. Här utreds hur barn minns och återberättar, vilka metoder som förespråkas av rättspsykologisk forskning vid barnförhör samt huruvida den betydelse som förhörens presentationsform har på bevisvärderingen stöds av forskningen. I framställningens sjätte kapitel utreds hur kraven som ställs på barnförhör vid bevisvärderingen i praxis förhåller sig till dels rättspsykologisk forskning, dels rättsliga utgångspunkter och intressen. Slutligen, i kapitel sju, sammanfattas vilka slutsatser som kunnat dras utifrån innehållet i uppsatsen.

³¹ Granhag m.fl. (2021), s. 21 och 25.

2 Rättsliga förutsättningar för barnförhör

Inom svensk rättsprocess finns det en etablerad huvudregel som innebär att barn under femton år varken behöver eller bör närvara vid en rättegång.³² Detta mot bakgrund av att det ansetts olämpligt att låta mindre barn medverka i rättegångar, särskilt om barnet blivit utsatt för brott. Dels av hänsyn till barnet för att undvika onödig psykisk påfrestning, dels med anledning av att det, ofta på grund av att lång tid passerat sedan den inträffade händelsen, är svårt att få en godtagbar utsaga från barnet. I stället åberopar åklagaren barnets utsaga i form av videoupptagning av polisförhör.³³ Följande avsnitt avser utreda rättsliga förutsättningar för att hålla barnförhör under förundersökningen och vilka rättsliga och principiella överväganden som görs gällande samt vilka rättsliga intressen de aktualiserar.

2.1 Rättsliga utgångspunkter

2.1.1 Omedelbarhetsprincipen

Omedelbarhetsprincipen utgör en fundamental princip inom svensk processrätt och kommer till uttryck i 30 kap. 2 § rättegångsbalken (RB) avseende brottmål. Där stadgas att om huvudförhandling har hållits, ska domen grundas på vad som förekommit vid förhandlingen.³⁴ Omedelbarhetsprincipen utgör även en del av rätten till rättvis rättegång enligt Europakonventionen om mänskliga rättigheter (Europakonventionen).³⁵ RB:s grundläggande principer om omedelbarhet och koncentration innebär att all bevisning ska tas upp i ett sammanhang vid huvudförhandlingen och det är utifrån det materialet rätten har att döma i målet.³⁶ Endast det som framläggs vid huvudförhandlingen utgör därmed processmaterial.³⁷ I princip får rätten således inte grunda sin dom på en uppgift som ena parten lämnat under förundersökningen om den inte upprepas eller hänvisas till vid

³² SOU 2000:42, s. 68.

³³ Sutorius (2014), s. 261 f.

³⁴ 30 kap. 2 § 1 stycket 1 meningen RB.

³⁵ Artikel 6.1 Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Rom 4 november 1950, SÖ 1952:35; se även lagen (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

³⁶ Prop. 1986/87:89, s. 82.

³⁷ Sutorius (2014), s. 261.

huvudförhandlingen. Bestämmelsen syftar till att skapa goda förutsättningar för att allt processmaterial ska kunna värderas i ett sammanhang.³⁸

2.1.2 Principerna om bevisomedelbarhet och det bästa bevismaterialet

Principen om bevisomedelbarhet handlar om i vilken form ett bevis bör läggas fram.³⁹ Principen kommer till uttryck i 35 kap. 8 § RB, där det framhålls att bevis normalt tas upp vid en huvudförhandling. Ett bevis som tas upp innebär att beviset läggs fram i ursprungligt skick, till exempel genom att ett vittne förhörs personligen inför rätten.⁴⁰ Domstolens ledamöter får därmed med egna sinnen ta del av bevisningen i direkt, inte förmedlad form.⁴¹ Termen bevisomedelbarhet betecknar sålunda ett förfarande där bevisningen tas upp direkt vid ett sammanträde.⁴²

I vissa fall får dock bevis som gäller den fråga som ska avgöras vid en huvudförhandling tas upp utom förhandlingen. Möjligheten till användandet av tidiga förhör har genom lagändringar utökats under 2022. I propositionen anges exempel på situationer när det kan vara lämpligt att åberopa berättelser från förhör under förundersökningen. Sådana situationer anges vara om en målsägande hörts av polis i nära anslutning till händelsen eller då ett vittne i ett tidigt skede förhörts av polis men sedan, på grund av hot eller andra påtryckningar, inte kan förmås att vittna vid den kommande huvudförhandlingen.⁴³ Avsnitt 2.2 nedan berör situationen då förhör under förundersökningen tas upp vid huvudförhandlingen när det rör sig om barnförhör.

Bevisomedelbarhet bör inte förväxlas med den ovan nämnda omedelbarhetsprincipen. Skillnaden kan uttryckas genom exemplet att ett vittnesmål läggs fram vid huvudförhandlingen genom uppläsning eller uppspelning av ett förhör. Den aktuella bevisningen utgör processmaterial och överensstämmer således med omedelbarhetsprincipen. Samtidigt strider onekligen vittnesmålet mot bevisomedelbarhetens princip eftersom vittnet inte hörts direkt inför rätten.⁴⁴

³⁸ Ekelöf m.fl. (2009), s. 28.

³⁹ Ekelöf m.fl. (2009), s. 43 f.

⁴⁰ 35 kap. 8 § RB och Ekelöf m.fl. (2009), s. 44.

⁴¹ Sutorius (2014), s. 261.

⁴² 35 kap. 8 § RB och Ekelöf m.fl. (2009), s. 44.

⁴³ Prop. 2020/21:209, s. 43 f.

⁴⁴ Ekelöf m.fl. (2009), s. 44.

Då tanken om bevisomedelbarhet syftar till att bevisningen ska presenteras för domstolen i bästa möjliga form utgör även 35 kap. 8 § RB grund för principen om det bästa bevismaterialet. Den innebär att om en och samma kunskapskälla kan utnyttjas på flera olika sätt ska det bevismedel som medför den säkraste bevisningen användas. Föreligger exempelvis en serie av bevis bör följaktligen bevismedel som gör bevisedjan så kort som möjligt användas. Bevisningen för seriens slutled blir nämligen säkrare ju färre led bevisedjan innehåller.⁴⁵

Genom såväl omedelbarhetsprincipen som principen om bevisomedelbarhet anses förutsättningarna för en korrekt bevisvärdering och en materiellt riktig dom öka, särskilt vad gäller utsagor.⁴⁶ Detta då möjligheten att klargöra personers trovärdighet och värdera betydelsen av utsagor ökar ju närmre bevisningen når rätten i oförmedlat skick. En underliggande konsekvens av att ett bevis lagts fram i strid med principen om det bästa bevismaterialet är att utsagan på förhand får ett lägre bevisvärde än om utsagan avgetts muntligen och omedelbart inför rätten. Sättet på vilket bevis presenteras har således betydelse för bevisvärderingen.⁴⁷ Huruvida bevisvärdet av barnförhör på förhand påverkas av barnet inte hörs omedelbart inför rätten diskuteras vidare i uppsatsens kommande kapitel.

2.1.3 Muntlighetsprincipen

Nära anknuten till omedelbarhetsprincipen och principen om bevisomedelbarhet är muntlighetsprincipen. Den innebär att bevisningen ska framläggas muntligen och inte presenteras för rätten i form av färdigställda skrifter, registrerade förhör eller intyg.⁴⁸ Principen kommer till uttryck i 46 kap. 5 § RB som stadgar att förhandlingen ska vara muntlig samt att parterna endast får ge in eller läsa upp skriftliga anföranden om rätten finner att det skulle underlätta förståelsen av ett anförande eller i övrigt vara till fördel för handläggningen.

Muntlighetsprincipen syftar, likt ovan, till att säkerställa en god bevisvärdering och anses skapa förutsättningar för riktiga avgöranden.⁴⁹ Anknytningen till omedelbarheten följer av att en utsaga som inte avges muntligt och direkt inför rätten i princip strider mot principen om det bästa

⁴⁵ Ekelöf m.fl. (2009), s. 43.

⁴⁶ Ekelöf m.fl. (2009), s. 44 och Sutorius (2014), s. 261.

⁴⁷ Schelin (2007), s. 27 f.

⁴⁸ Sutorius (2014), s. 261.

⁴⁹ Schelin (2007), s. 26.

bevismaterialet. Utsagepersonen bör höras muntligt och direkt inför rätten då rättens möjligheter att värdera utsagans betydelse anses förbättras genom direkt hörande.⁵⁰

2.1.4 Beviskravet

Beviskravet i svensk straffrätt innebär att det ska vara ställt bortom rimligt tvivel att den tilltalade gjort sig skyldig till den gärning som beskrivs i åklagarens gärningsbeskrivning.⁵¹ Beviskravet fungerar som ett dubbelt krav innefattande dels krav på att bevisningen ger tillräckligt stöd åt åklagarens huvudhypotes, dels krav på att utredningen är tillräcklig.⁵² De olika kraven är kumulativa på så sätt att bristande robusthet i utredningen kan utgöra självständig grund för att fria den tilltalade. Utredningsbrister går alltid ut över åtalet.⁵³ För att utreda om beviskravet avseende tillräcklig utredning är uppnått bör frågan ställas om eventuell ny bevisning, som inte framkommit vid huvudförhandlingen, hade kunnat ändra bevisläget.⁵⁴

Rätten har även enligt 46 kap. 4 § 2 stycket RB ett ansvar i frågan om målet blivit tillräckligt utrett. Genom materiell processledning ska rätten se till att målet blir utrett efter vad dess beskaffenhet kräver och att inget onödigt dras in i målet. Med hjälp av frågor och påpekanden ska rätten avhjälpa otydligheter ofullständigheter i de uttalanden som görs.⁵⁵ 46 kap. 6 § 2 stycket RB föreskriver även en möjlighet för rätten att uppmärksamma om en part lämnar uppgifter som strider mot vad han eller hon tidigare anfört eller i övrigt gör sig skyldig till motsägelser. Rätten kan då uppmana parten att förklara sig. Denna möjlighet för rätten att under förhören ingripa och förhållsledda försvinner onekligen när barnet inte hörs omedelbart inför rätten.

2.1.5 Den fria bevisvärderingens princip

Svensk processrätt tillämpar den så kallade fria bevisvärderingens princip, innefattande principerna om fri bevisföring och fri bevisvärdering.⁵⁶ Principerna kommer till uttryck i 35 kap. 1 § RB som stadgar att rätten ska avgöra vad som är bevisat i målet efter en samvetsgrann prövning av allt som förekommit. Stadgandet innebär att det saknas föreskrivna regler i

⁵⁰ Schelin (2007), s. 27 f.

⁵¹ NJA 1980 s. 725.

⁵² Dahlman (2018), s. 142.

⁵³ Dahlman (2018), s. 149 f.

⁵⁴ Dahlman (2018), s. 152 ff.

⁵⁵ 46 kap. 4 § RB och SOU 1938:44 s. 23 och 479.

⁵⁶ Diesen (2015), s. 53.

rättskällorna om hur olika typer av bevis ska värderas av domstolen. Trots avsaknad av en fastlagd metod för bevisvärdering ska den vara objektiv och baseras på analys och värdering av varje enskilt bevis som förekommer i processmaterialet.⁵⁷ Bevisprövningen måste dock präglas av viss likformighet, då uppställda beviskrav för att kunna bifalla ett åtal utgörs av gemensamma normer för alla domare. Frågan om en tilltalad döms eller frias får med andra ord inte bero på vem som dömer i målet.⁵⁸

Högsta domstolarnas bedömningar i bevisfrågor är inte heller bindande för underrätterna. Även om Högsta domstolen inte formellt sätt reglerar bevisvärderingen påpekas dock att dess bevisvärdering har en prejudicerande effekt i praktiken. Detta då underrätterna tar intryck av högsta instansers bedömningar samt att vissa uttalanden från Högsta domstolen påminner starkt om regler.⁵⁹

Som berört i metodavsnittet finns dock vissa frågetecken angående rättskällornas auktoritet när det kommer till bevisvärdering. Hur bevisningen värderas måste bero på det enskilda fallet och kan inte besvaras genom rättskällor.⁶⁰ Ändå inverkar Högsta domstolens bedömningar på underinstansernas bevisvärdering.⁶¹ Det kan ifrågasättas om ett sådant förfarande strider mot den fria bevisvärderingen. Varför skulle uttalanden eller prejudikat från Högsta domstolen vara mer auktoritativa än domarens egen bedömning om svensk rättsordning har en fri bevisvärdering?⁶²

Avseende bevisföring har svensk rätt länge i princip präglats av full frihet i bevisföringen. Inställningen utgår från att alla bevis som anses relevanta ska kunna införas i en brottmålsrättegång, oavsett hur de tillkommit. Tanken grundar sig i principen om fri bevisvärdering, i stället för att införa bevisföringsförbud värderas beviset möjligen lägre om det upptagits på ett rättsvidrigt eller mindre rättssäkert sätt. Syftet med detta tankesätt är att domstolen ska kunna få del av all relevant information för att säkerställa en materiellt riktig dom.⁶³ Det finns dock bevisförbud som är universella och som måste tillämpas även i Sverige. Det handlar till exempel om erkännanden som tillkommit genom tortyr eller under ett första polisförhör utan närvaro av

⁵⁷ SOU 1938:44, s. 377 f.

⁵⁸ SOU 1938:44, s. 377 f och Diesen (2015), s. 52 f.

⁵⁹ Dahlman (2018), s. 59 f.

⁶⁰ Andersson (2014), s. 429.

⁶¹ Andersson (2014), s. 439.

⁶² Andersson (2014), s. 430 f.

⁶³ Diesen (2015), s. 119.

försvarare. Dessa erkännanden har ofta tillkommit under press och tas i många fall tillbaka i ett senare skede. Förhørsresultat som tillkommit i försvararens frånvaro anses inte heller vara rättssäkra.⁶⁴

2.1.6 Rätten till rättvis rättegång och kontradiktionsprincipen

Den misstänktes möjlighet att ta tillvara sin rätt och bedriva ett effektivt försvar utgör en grundläggande rättslig princip som kallas kontradiktionsprincipen. Den innebär att rättsprocessen ska återspegla ett förhållande där parterna får ta del av varandras argumentation och bevisning och bemöta den. Principen kommer till uttryck i flera av RB:s regler, men finns inte uttryckligen lagfäst i RB. Omedelbarhetsprincipen och 30 kap. 2 § RB sammanhänger dock nära med kontradiktionsprincipen då kravet på omedelbarhet indirekt skapar en garanti för att kontradiktionsprincipen tillgodoses. Då domen enligt omedelbarhetsprincipen endast får grundas på material som lagts fram vid huvudförhandlingen skapas nämligen tillfälle för båda parterna att yttra sig över bevisningen i målet och principen om kontradiktion upprätthålls således.⁶⁵

Kontradiktionsprincipen utgör även ett centralt element i rätten till en rättvis rättegång enligt artikel 6 Europakonventionen. Den misstänkte ska i ett förfarande präglad av kontradiktion beredas tillräckligt goda förutsättningar att hålla ett motförhör i anslutning till eller inom kort tid efter förhöret.⁶⁶ Den tilltalades rätt att motförhöra vittnen och andra förhörspersoner som åberopas av motparten framgår uttryckligen av artikel 6.3 (d) Europakonventionen. Europadomstolen har även i praxis fastslagit att rättigheten till motförhör har särskild betydelse för frågan om rättegången som helhet har stått i överensstämmelse med rätten till en rättvis rättegång.⁶⁷ Konsekvensen av att rättigheten inte iakttas i rättegången blir, i enlighet med Europadomstolens praxis, att domstolen inte får grunda en fällande dom på en utsaga om den utgör avgörande bevisning⁶⁸ samt om den tilltalade inte genom motförhör

⁶⁴ Diesen (2015), s. 121.

⁶⁵ Ekelöf m.fl. (2009), s. 30 f.

⁶⁶ Ekelöf m.fl. (2009), s. 30 f.

⁶⁷ Se t.ex. Barberá, Messegué and Jabardo v. Spain, 6 december 1988, Series A no. 146, punkt 78.

⁶⁸ Kriteriet avseende avgörande bevisning inrymmer enligt Ekelöf m.fl. såväl praktiskt svåra gränsdragningsfrågor som teoretiska problem. Till exempel kan frågan ställas om inte även bevis som har lägre bevisvärde kan anses utgöra avgörande bevisning vid en sammanvägning med annan, tyngre bevisning, i målet.

under något skede av rättegången eller förundersökningen fått möjlighet att pröva bevisvärdet av utsagan.⁶⁹

Det är således även i viss mån i barnets intresse att kontradiktionsprincipen upprätthålls, inte endast den tilltalades. Detta då barnets utsaga får ett lägre bevisvärde om den tilltalade inte fått möjlighet att ställa några motfrågor än om barnet klarat av ett direkt ifrågasättande.⁷⁰

Europadomstolen fann till exempel att rätten till en rättvis rättegång kränkts i en dom från 2009. Målet handlade om ett fall från Finland där en far dömts för allvarliga sexuella övergrepp mot sin minderåriga dotter. Bevisningen bestod huvudsakligen av videoinspelade barnförhör och viss medicinsk utredning. Målet lyftes i Europadomstolen med anledning av att den tilltalade inte fått tillfälle att ställa frågor under barnförhören. Han hade inte heller fått tillgång till den medicinska utredningen i tid för att kunna använda den vid uppläggnings av sitt försvar.⁷¹

Liknande fall har förts i svensk domstol. I ett hovrättsfall hade barnförhör skett utan närvaro av den tilltalade eller hans försvarare och den tilltalade hade därmed inte haft möjlighet att ställa frågor till barnen under kontradiktoriska former. Förundersökningen hade sedermera avslutats innan den tilltalade fått ta del av förhören. Genom förfarandet konstaterades att rätten till rättvis rättegång enligt Europakonventionen åsidosatts. Domstolen anför uttryckligen att redan på denna grund måste barnens utsagor värderas med stor försiktighet och kunde inte ligga till grund för en fällande dom, annat än i förening med övrig bevisning av betydande styrka.⁷²

Frågan om rätten till rättvis rättegång i relation till barnförhör har även prövats av Högsta domstolen. I ett mål hade flera barnförhör genomförts utan att den tilltalade och hans försvarare varit närvarande. De fick emellertid, innan åtal väcktes, tillfälle att gå igenom förhören och begära komplettering av dem. Några ytterligare förhör kom dock inte att hållas då försvararen ansett det meningslöst. Med hänsyn till att den tilltalade själv valt att inte få kompletterande frågor ställda till barnen ansåg Högsta domstolen således att hans rätt till en rättvis rättegång inte satts åsido genom att de videoinspelade

⁶⁹ Ekelöf m.fl (2009), s. 31 f.

⁷⁰ Sutorius (2014), s. 279 f.

⁷¹ D. v. Finland, no. 30542/04, 7 juli 2009.

⁷² RH 2013:8.

förhören med barnen fått åberopas som bevisning i målet.⁷³ Detta tyder på att kontradiktionsprincipen har kunnat upprätthållas utan att det hållits ett regelrätt motförhör med barnen. Denna fråga återkommer och undersöks ytterligare i kapitel tre och fyra.

2.1.7 Barnkonventionen

Det etablerade förfarandet för barnförhör i svensk rättsordning medför gränsdragningar mellan barnets och den tilltalades rättigheter. Principerna i Europakonventionen är till stor del fokuserade på den misstänktes rättssäkerhet.⁷⁴ När det gäller barns rättigheter som brottsoffer tillvaratas de främst genom bestämmelser i Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen).⁷⁵ Den 1 januari 2020 blev barnkonventionen svensk lag.⁷⁶ För tjänstemän och beslutsfattare innebär inkorporeringen att de måste förhålla sig till konventionen i sin myndighetsutövning och beslutsfattande, då den som gällande lag kan ligga till grund för myndigheters beslut i mål och ärenden. Införandet medförde således ett betydelsefullt redskap för att stärka barns rättigheter i praktiken. Det enskilda barnets rättssäkerhet och ställning i domstolsprocessen stärks genom konventionen.⁷⁷

Barnkonventionen har stor betydelse under hela förundersökningen och då även vid barnförhör.⁷⁸ Konventionens grundläggande tanke är att barnets bästa ska sättas i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barn. Principen om barnets bästa kommer till uttryck i konventionens artikel 3 och innebär att hänsyn ska tas till alla samlade rättigheter barnet har enligt konventionen. Inför varje beslut eller åtgärd som rör ett barn ska ett barnperspektiv intas.⁷⁹

Enligt barnrättskommitténs allmänna kommentar består begreppet barnets bästa av tre delar. För det första innefattar principen en materiell rättighet, vilket innebär att när olika intressen vägs mot varandra ska barnets bästa väga tungt men inte ensamt vara utslagsgivande. Andra samhällsintressen kan således väga tyngre i det enskilda fallet. Som materiell rättighet är även barnets bästa direkt tillämplig och kan åberopas i domstol. För det andra är

⁷³ NJA 1993 s. 616.

⁷⁴ Sutorius (2014), s. 264.

⁷⁵ Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter, The UN Convention on the Rights of the Child, New York 20 november 1989, SÖ 1990:20; se även lagen (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter.

⁷⁶ Lag (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter.

⁷⁷ Prop. 2017/18:186, s. 118.

⁷⁸ Larsson och Sjöberg (2022), s. 172.

⁷⁹ Artikel 3 barnkonventionen och Prop. 2017/18:186, s. 95.

principen en rättslig tolkningsprincip. Det innebär att om det är möjligt att tolka en rättsregel på olika sätt, ska den tolkning som mest verkningsfullt tillgodoser barnets bästa ha företräde.⁸⁰ Slutligen är principen också ett tillvägagångssätt i beslutsprocesser. Med det menas att beslutsfattare ska beakta barnets bästa i sitt tillvägagångssätt så att förfarandet tryggar rättsliga garantier och att beslut fattas efter en bedömning utifrån alla aspekter av barnets intressen i en specifik situation. En motivering på vilket sätt hänsyn har tagits till barnets bästa ska också framgå av beslutet.⁸¹

En annan artikel i barnkonventionen som aktualiseras vid tillvägagångssättet av barnförhör är artikel 12. Artikeln kompletterar artikel 3 då det inte går att tillämpa den korrekt utan att kraven i artikel 12 är uppfyllda. Medan artikel 3.1 handlar om att förverkliga barnets bästa anger artikel 12 tillvägagångssättet för att höra barnets åsikter och ta med dem i alla frågor som rör barnet, inklusive bedömningen av barnets bästa. Artikel 3.1 stärker även funktionaliteten i artikel 12 genom att prioritera barns grundläggande roll i alla beslut som påverkar deras liv.⁸²

I enlighet med barnets bästa föreskriver nämligen artikel 12 barnkonventionen att barnet i en brottmålsprocess ska beredas möjlighet att höras och avge sin berättelse samt få sina intressen tillgodosedda genom att representeras av en kompetent vuxen företrädare.⁸³ Artikeln innebär följaktligen en skyldighet för rättsväsendet att se till att barnet får komma till tals. Barnets åsikter och inställning ska tillmätas ökad betydelse i takt med barnets växande ålder och mognad.⁸⁴

Genom att använda ett tillvägagångssätt där man avstår från barnets hörande under rättegången kan barnet skyddas från den alltför stora påfrestning en rättegång kan innebära för barnet. Ett videoinspelat barnförhör kan sålunda utgöra en kompromiss som tillfredsställer kravet på direkthet och samtidigt skyddar barnet från eventuell ytterligare traumatisering. En videoupptagning kan även vara ett fördelaktigt val då den rättsliga prövningen på ett bättre sätt anpassas till barnets villkor och förutsättningar. Ett barn kan inte rimligtvis klara av en konfrontation med den tilltalade i rätten eller ett korsförhör av dennes försvarare lika väl som en vuxen. Videoförhöret sker dessutom i

⁸⁰ Barnrättskommitténs allmänna kommentar, CRC/C/GC/14, s. 2 f.

⁸¹ Barnrättskommitténs allmänna kommentar, CRC/C/GC/14, s. 2 f och s. 10.

⁸² Barnrättskommitténs allmänna kommentar, CRC/C/GC/14, s. 10.

⁸³ Artikel 12 barnkonventionen och Sutorius (2014), s. 265.

⁸⁴ Larsson och Sjöberg (2022), s. 173.

närmre anslutning till händelsen vid barnförhör under förundersökningen än vid förhör under rättegången. Barnets minne är då färskare och risken för att minnet har påverkats av yttre faktorer är lägre. Det finns inte heller samma möjligheter till att bygga upp en tillit i en förhörssituation under huvudförhandlingen såsom en förhørsledare har tid till. Domstolssituationen innebär nya aktörer för barnet och risken att barnet blir stressad och sluter sig i den pressade situationen är stor.⁸⁵

Dock medför inspelade barnförhör en ökad obalans mellan målsägande och tilltalad då målsägandens förhørsutsaga redan inför rättegången är känd genom videoupptagningen. Det skapar en möjlighet för försvaret att förbereda ett gott försvar mot de anklagelser som finns i barnets utsaga utan att riskera några överraskningar i rätten. Barnet kan å sin sida inte bemöta det som anförs under huvudförhandlingen.⁸⁶

2.2 Barnförhör under förundersökningen

2.2.1 Undantag från principiella förbud mot skriftliga eller inspelade utsagor

Det muntliga domstolsförfarandet som enligt huvudregel grundas på de tre processprinciperna om muntlighet, omedelbarhet och bevisomedelbarhet försätter det icke närvarande barnet i en undantagsposition. Som ovan påpekat har det nämligen av hänsyn till barnet etablerats ett vedertaget undantag till principen om bevisomedelbarhet som innebär att barnets förundersökningsutsaga spelas upp som bevis under rättegången.⁸⁷

Svensk lag ställer dock inte upp några formella hinder mot att kalla och höra ett barn (oavsett ålder) under huvudförhandling. 36 kap. 4 § RB anger att om den som åberopas som vittne är under femton år, prövar rätten med hänsyn till omständigheterna om han får höras som vittne. Någon motsvarighet i RB beträffande målsäganden under femton år finns inte men det har sagts att stadgandet torde innebära att rätten i princip kan höra hur små barn som helst i egenskap av brottsoffer.⁸⁸ Det finns dock en departementspromemoria som

⁸⁵ Sutorius (2014), s. 281.

⁸⁶ Sutorius (2014), s. 263.

⁸⁷ Sutorius (2014), s. 261.

⁸⁸ Sutorius (2014), s. 276.

också menar på att ovan nämnda bestämmelse för vittnen ska tillämpas analogt för minderåriga målsäganden.⁸⁹

Finner rätten att barnet inte bör höras personligen under huvudförhandlingen kan det inspelade barnförhöret åberopas som bevis i rättegången med stöd av 35 kap. 14–15 §§ RB. Bestämmelserna utgör således undantagsbestämmelser till det principiella förbudet mot skriftliga eller inspelade utsagor.⁹⁰ En lämplighetsprövning görs då, där det bland annat beaktas huruvida den misstänktes möjligheter att försvara sig tillgodosätts och vilka möjligheter till motförhör som funnits.⁹¹

Enligt Mats Melin, tidigare chefsjustitieombudsman, är det ytterst domstolen som har att besluta om hur bevisningen vid en huvudförhandling ska läggas fram på bästa möjliga sätt för att målet ska bli tillfredsställande handlagt. Bedömningen görs i varje enskilt fall. Melin uppmärksammar att en ung person kan uppleva svårigheter vid förhör inför rätten, inte minst vad gäller frågor av mer integritetskänslig natur. Beträffande yngre barn gäller som utgångspunkt därför att det bör undvikas att hålla ett personligt förhör. Han framhåller dock att ju äldre den unga målsäganden är, desto starkare bör presumtionen vara för att den unge ska höras personligen.⁹² Rådmannen har i fallet som den aktuella JO-anmälan gällde uttalat att det alltid är ”vanskligt för rätten att i förväg göra någon säker bedömning om huruvida målsäganden klarar av ett regelrätt förhör” när målsägande är ett barn.⁹³ Målet rörde våldtäkt mot en flicka som var femton år.⁹⁴

Synpunkterna Melin framför ligger i linje med vad som framgår av doktrin, där det framhålls att målsägandens domstolsnärvaro generellt är att föredra då videoupptagna utsagor på förhand anses ha lägre bevisvärde än utsagor inför rätten. Detta med anledning av att ett domstolsförhör medför större möjligheter att upprätthålla ett rättssäkert förfarande samt ökade möjligheter för rätten att bilda en uppfattning om förhörspersonens trovärdighet. Följaktligen anses ett barn som endast kommit till tals i form av en videoutsaga hamna i ett bevismässigt underläge i förhållande till vad som normalt gäller målsäganden. Drivet till sin spets har alltså ett barns utsaga på

⁸⁹ Sutorius (2014) hänvisar på s. 276 till en departementspromemoria, Misshandel och sexuella övergrepp mot kvinnor och barn, 1991 s. 72.

⁹⁰ Jfr JO 2008/09:JO1, s. 62 f.

⁹¹ Prop. 2020/21:209, s. 43.

⁹² JO 2008/09:JO1, s. 64.

⁹³ Cit. JO 2008/09:JO1, s. 60.

⁹⁴ JO 2008/09:JO1, s. 64.

video ett lägre bevisvärde än samma utsaga framförd under huvudförhandlingen.⁹⁵

Det finns dock, för det fall ett barn trots etablerad praxis skulle höras omedelbart inför rätten, tekniska lösningar som möjliggör att barnet inte behöver möta den tilltalade i rättssalen. Till exempel finns möjligheten till medhörning, där rätten förordnar ena parten att under förhöret lämna rättssalen. Parten som tvingats lämna rättssalen får då i regel möjlighet att följa förhöret i ett annat rum på domstolen.⁹⁶ Den kontradiktoriska principen upprätthålls genom att parten ges tillfälle att ställa frågor efter att förhöret avslutats.⁹⁷

2.2.2 Föreskrifter om genomförandet av barnförhör

I 15–19 §§ förundersökningskungörelsen (1947:948), FUK, finns föreskrifter om hur förhör med barn ska genomföras. Av 17 § FUK framgår att förhöret ska planeras och verkställas så att det inte uppkommer fara för att den som förhörs tar skada. När förhöret rör sexuallivet bör särskild varsamhet iakttas. Det framhålls dock i förarbeten att det inte går att förutse alla möjliga faror avseende barnförhörens påverkan på barn. Bedömningen görs utifrån hur överhängande faran är, samt beskaffenheten av den skada som kan drabba barnet.⁹⁸

Vidare stadgar 17 § FUK att det noga bör tillses att uppseende inte väcks kring förhöret samt att detta inte får göras mer ingående än omständigheterna kräver. I syfte att barnet inte ska ta skada bör till exempel inte förhör hållas i skolan eller på en plats där barnets kamrater uppmärksammar saken.⁹⁹ Barnförhör hålls därmed ofta på en verksamhet som kallas för Barnahus, vilken syftar till att i ljuset av barnets bästa vara en samverkansplats för kommuner, polisområden, regioner och åklagarkamrar för utredning vid misstanke om brott mot barn.¹⁰⁰

Slutligen framgår även av 17 § FUK att förhör inte får äga rum fler gånger än som är nödvändigt med hänsyn till utredningens art och barnets bästa. Tidigare angavs att endast ett förhör fick äga rum med barnet under

⁹⁵ Sutorius (2014), s. 262 och 280.

⁹⁶ Jfr 36 kap. 18 § 1 stycket RB, 37 kap. 3 § 1 stycket RB och Ekelöf m.fl. (2009), s. 237 f.

⁹⁷ 36 kap. 18 § 3 stycket RB och Ekelöf m.fl. (2009), s. 238.

⁹⁸ Prop. 1993/94:143 och Larsson och Sjöberg (2022), s. 183.

⁹⁹ JO, beslut 1987-04-09, dnr 2608-1985 och Larsson och Sjöberg (2022), s. 185.

¹⁰⁰ Larsson och Sjöberg (2022), s. 121 f.

förundersökningen. Efter lagändringen tas numera beslutet om antalet förhör efter överväganden ur ett barnrättsperspektiv där arbetsprocessen påverkas av att beslutsfattaren ska försöka se skeendet ur barnets ögon och försöka förstå barnets tankar och känslor. Det framhålls dock att fördelar med att hålla fler än ett förhör med barnet kan vara att ett långt förhör tröttar ut barnet mer än om flera kortare förhör hålls, att det krävs en social kontakt mellan förhørsledaren och barnet, att uppföljande kontrollfrågor behöver ställas eller att motstridiga uppgifter behöver bemötas.¹⁰¹

Det är således med hänsyn till barnet som regeln i 17 § införts i FUK. Den bör inte tolkas som en generell anvisning att begränsa antalet förhör, utan frågan ska bedömas från fall till fall där flera olika faktorer vägs in i bedömningen. Det kan till exempel handla om faktorer som den misstänkta brottets grovhet, barnets relation till den misstänkte eller förekomsten av övrig bevisning. Sammantaget handlar det om att i varje fall väga barnets obehag av att utsättas för polisförhör mot barnets intresse av att övergrepp utreds. I praktiken är det ofta nödvändigt att mer än ett förhör hålls med barnet för att få fram en utsaga som är tillräckligt detaljerad för att kunna utgöra underlag för prövning i domstol.¹⁰²

18 § FUK föreskriver att barnförhör bör hållas av en person med särskild kompetens för uppgiften. Särskild kompetens innebär i sammanhanget att personen behöver ha kunskap om barns utveckling, särskilt om barns språkliga och kognitiva förmåga.¹⁰³ Barns kognitiva förmåga problematiseras ytterligare i kapitel 5. Det är även av vikt att använda ett anpassat språk som barnet förstår samt att förhørsledaren skapar en tillit och god kontakt mellan sig och barnet för att barnet ska våga öppna upp och berätta om det inträffade.¹⁰⁴

Justitieombudsmannen (JO) har till exempel uttalat att det varit direkt olämpligt att två polisaspiranter på egen hand genomfört flera förhör med två målsäganden som var fjorton respektive sexton år i ett ärende som bland annat rörde våldtäkt.¹⁰⁵

¹⁰¹ SOU 2000:42, s. 67 f.

¹⁰² Bring m.fl. (2008), s. 223.

¹⁰³ SOU 2000:42, s. 68.

¹⁰⁴ SOU 2000:42, s. 69.

¹⁰⁵ JO, beslut 2009-10-27, dnr 4029-2007.

Det finns även ett skyndsamhetskrav vid utredning av brott mot barn enligt 2 a § FUK. Kravet på en skyndsamt bedriven förundersökning innefattar ett krav på att barnförhör ska hållas inom fjorton dagar från det att brottet anmälts.¹⁰⁶ Kravet motiveras bland annat av att barns minneskapacitet ofta inte är fullt utvecklad.¹⁰⁷

2.3 Förhållandet mellan rättssäkerhet, rättstrygghet och barnets trygghet i rättsprocessen

Sammanfattningsvis syftar de rättsliga utgångspunkterna om kravet på omedelbarhet och muntlighet till att säkerställa den misstänktes rättssäkerhet.¹⁰⁸ Utredningen i avsnitt 2.1 visar på vikten av att allt processmaterial ska kunna värderas i ett sammanhang, att bevisningen presenteras för rätten i bästa möjliga form och att utredningen är tillräckligt robust. Vidare lyfts även rätten till rättvis rättegång och kontradiktionsprincipen som starkt kopplat till rättssäkerhet. Förhørsresultat som tillkommit i försvararens frånvaro anses inte vara rättssäkra då det inte funnits någon möjlighet för den misstänkte att ställa frågor och bemöta utsagan barnet lämnat. De rättsliga utgångspunkterna ämnar således skapa en så säker bevisning som möjligt, vilket i förlängningen skapar en rättssäker process.

På motsatt sida om den misstänktes rättigheter står barnets rättigheter. Genom FUK och barnkonventionen samt principen om barnets bästa stärks det enskilda barnets rättigheter och rättssäkerhet i domstolsprocessen. Avseende barnförhör aktualiseras särskilt kravet på att barnets bästa beaktas i tillvägagångssättet under processen, till exempel genom att avstå från barnets direkta hörande under rättegången till skydd från psykisk påfrestning och ytterligare trauma. Ett sådant tillvägagångssätt möjliggörs av den fulla friheten i bevisföringen mot bakgrund av principen om fri bevisvärdering.

Sammantaget innebär förfarandet med barnförhör att tre rättsliga intressen aktualiseras och vägs mot varandra. Det rör sig om den tilltalades rättssäkerhet, medborgarnas rättstrygghet och det individuella barnets trygghet i rättsprocessen. Ofta uppstår en gränsdragning som aktualiserar dessa principer när valet att utsätta barnet för ytterligare utredning och en

¹⁰⁶ Larsson och Sjöberg (2022), s. 186.

¹⁰⁷ Granhag m.fl. (2021), s. 269.

¹⁰⁸ Termen rättssäkerhet definieras i avsnitt 1.4.2.

domstolsprocess behöver vägas mot risken för att barnet kommer ta skada av det.¹⁰⁹

Å ena sidan präglas rättsprocessen som nämnt av den misstänktes rättssäkerhet, innefattande konfrontationsrätten enligt kontradiktionsprincipen.¹¹⁰ Å andra sidan aktualiseras även principen om rättstrygghet. Med rättstrygghet menas i sammanhanget kring brott mot barn att om ett barn blir utsatt för övergrepp ska det finnas en tilltro hos medborgarna att brottet ska kunna lagföras, det ska inte finnas olika typer av hinder som utesluter att den typen av brott lagförs. Rättstryggheten handlar således om medborgarnas intresse av rättvisa och att lagarna får genomslag i praktiken.¹¹¹

Slutligen bör det individuella barnets perspektiv också tas i beaktning. För det individuella barnet handlar det om att barnet ska tillförsäkras en säker och trygg rättsprocess. Denna tredje aspekt knyter därmed an till barnets bästa och tillvägagångssättet i beslutsprocesser som diskuterat ovan.

Hur rätten väljer att väga dessa tre intressen medför olika konsekvenser. Vägs å ena sidan barnets trygghet högt och förfarandet präglas av ett barnanpassat tillvägagångssätt kommer det inverka på bevisvärderingen i målet på grund av att sättet på vilket bevis presenteras har betydelse för värderingen. Som underliggande konsekvens av att ett bevis lagts fram i strid med principen om det bästa bevismaterialet påpekas att utsagan på förhand får ett lägre bevisvärde än om den avgetts muntligen och omedelbart inför rätten. Kommer barnet endast till tals genom en videoutsaga hamnar därmed barnet i ett bevismässigt underläge jämfört med en målsägande som framför sin berättelse omedelbart och personligen under huvudförhandlingen. En annan risk som observerats är att kontradiktionsprincipen inte upprätthålls. Konsekvensen av att rätten till rättvis rättegång inte iakttas i rättegången blir, i enlighet med Europadomstolens praxis, att domstolen inte kan grunda en fällande dom enbart på barnets utsaga. Vägs å andra sidan den misstänktes rättssäkerhet högt kan det medföra att barnets rättstrygghet får stå tillbaka för ett förfarande som inte innefattar ett tillvägagångssätt med barnets bästa i fokus.

¹⁰⁹ Sutorius (2014), s. 266.

¹¹⁰ Se kapitel 2.4.

¹¹¹ Sutorius (2014), s. 205.

Konsekvenserna torde i förlängningen även kunna leda till svårigheter för fällande domar. Barnförhör med låga bevisvärden och som inte ensamt kan läggas till grund för en fällande dom kan, särskilt i utsagemål¹¹², medföra att det högt ställda beviskravet inte anses uppfyllt. En sådan utveckling skulle vidare innebära en minskad rättstrygghet och tilltro hos medborgarna att brott mot barn kan lagföras.

2.4 Internationell utblick

Barnet har inte samma processuella ställning i olika internationella rättssystem. I flera länder i Europa och i USA betraktas brottsoffret som ett vittne i stället för, som i bland annat Sverige och Finland, part i målet. Skillnaden mellan att höras som part i målet jämfört med vittne är att man som vittne normalt hörs under ed och utan juridiskt ombud. Även i länder där brottsoffret betraktas som ett vittne har dock utvecklingen gått åt det hållet att brottsoffret i allt större omfattning företräds av ett juridiskt ombud. Detta gäller särskilt avseende sexuella övergrepp mot barn.¹¹³

Problemet med att betrakta brottsoffret som ett vittne när offret är ett barn och ännu inte straffmyndig blir att sanktionsmöjligheterna för underlåtenhet att vittna eller mened bortfaller. Frågan som uppkommer blir då om det är möjligt att tvinga ett utsatt barn till domstol för att vittna eller om rättsordningen i landet har någon särreglering på detta område. I till exempel Spanien, Grekland och Rumänien föreligger ingen legal särreglering för barn avseende vittnesskyldigheten, vilket innebär att i princip även små barn ska höras som vittne i domstol. Liknande gäller även i England, Tyskland, Frankrike och Italien, med skillnaden att det där finns särskilda skyddsregler beträffande barnvittnen som möjliggör för barnet att undgå en direktkonfrontation med den misstänkte. Gemensamt för alla europeiska länder är dock att det torde strida mot allmänna europeiska rättsprinciper att tvinga ett minderårigt brottsoffer att vittna.¹¹⁴

I de länder där brottsoffret ses som part i målet har barnet en egen processuell ställning. Som part i målet för denne, genom åklagaren och sitt juridiska ombud, talan i målet. Som minderårig saknar barnet processbehörighet, vilket innebär att barnet inte kan utöva den egna processuella ställningen annat än

¹¹² Med utsagemål avses mål där den huvudsakliga bevisningen utgörs av muntliga uppgifter från förhör.

¹¹³ Sutorius (2014), s. 267.

¹¹⁴ Sutorius (2014), s. 267 f.

genom indirekt representation. Barnets särskilda företrädare har således huvudansvaret i svensk process för att se till att barnets bästa tillgodoses.¹¹⁵

Valet mellan barnets skydd och utsagans bevisverkan skiljer sig även åt i olika länder. Det är inte i alla länder som det finns en etablerad presumtion om att barnet inte behöver höras i rätten. Presumtionen syns i flera nordiska länder, tittar man dock på den angloamerikanska rättsgruppen anses försvararens rätt att höra barnet vara ett överordnat intresse.¹¹⁶ Styrande är sålunda hur restriktiv syn landets rättsordning har på undantag från kontradiktionsprincipen. Hur mycket barnets bästa får stå tillbaka för upprätthållandet av konfrontationsrätten varierar i olika länder.¹¹⁷

I USA är det till exempel mot bakgrund av den amerikanska konstitutionen nödvändigt att ett barn vittnar i domstol då den åtalade i enlighet med the Sixth Amendment i princip har en ovillkorlig rätt att konfrontera nyckelvittnen genom korsförhör.¹¹⁸ Även små barn korsförhörs således inför rätten i dessa länder, trots en föreliggande risk för att barnet tar skada av ett sådant förfarande. I England, Grekland, Rumänien och Spanien finns en liknande grundsyn, dock med skillnaden att åtgärder för att minska eventuella skadeverkningar vidtas i större utsträckning.¹¹⁹ I England finns till exempel möjligheten för barnet att vittna från ett angränsande rum och slippa konfronteras med den misstänkte.¹²⁰

2.5 Sammanfattning

Sammanfattningsvis gör förfarandet med barnförhör gällande olika överväganden avseende flera rättsliga principer. Förfarandet utgör ett slags undantag till principen om bevisomedelbarhet då barnförhör som bevis läggs fram genom uppspelning av ett videospelat förhör, inte genom förhörspersonens omedelbara hörande inför rätten. Även om svensk lag inte formellt hindrar att ett barn hörs personligen under huvudförhandlingen har den svenska rättsordningen etablerat en praxis där barn endast hörs och spelas in under förundersökningen. En bedömning görs dock i varje enskilt fall.

¹¹⁵ Sutorius (2014), s. 268 f.

¹¹⁶ Sutorius (2014), s. 269.

¹¹⁷ Sutorius (2014), s. 279.

¹¹⁸ Sutorius (2014), s. 277.

¹¹⁹ Sutorius (2014), s. 269.

¹²⁰ Sutorius (2014), s. 277.

Det finns andra länder där det är vanligare att barn förhörs i domstol under huvudförhandlingen. Detta mot bakgrund av att rätten till kontradiktion och rättssäkerhet anses så stark att barnets skyddsintressen får stå tillbaka. Genom att låta barnet slippa medverka vid rättegången finns det även en risk kopplat till utredningens robusthet. Det framhålls att domstolsnärvaro generellt är att föredra då videoupptagna utsagor anses ha ett lägre bevisvärde än utsagor inför rätten. Har försvaret dessutom inte fått möjlighet att närvara vid barnförhöret riskerar även rätten till rättvis rättegång att kränkas. Då utredningsbrister går ut över åtalet kan det i förlängningen leda till en friande dom. Sammantaget måste barnets behov av skydd och rättstrygghet nogta vägas mot de verkningar en alltför betydande särställning i processen kan innebära för den föreliggande bevisningen och för den misstänktes rättssäkerhet. Olyckligt vore om barnet med hänvisning till barnets bästa i regler och beslut inte får den rättvisa som han eller hon skulle kunna eller förmå kräva som vuxen, något som skulle kunna skapa en minskad rättstrygghet hos medborgarna i samhället.

I uppsatsens följande två avsnitt undersöks hur domstolarna förhåller sig till dessa principer och överväganden i deras dömande i praktiken.

3 Prejudikat från Högsta domstolen

Videoinspelade förhör med barn har varit föremål för rättslig prövning i Högsta domstolen vid ett flertal tillfällen. I följande avsnitt presenteras de resonemang Högsta domstolen fört i praxis gällande bevisvärderingen av barnförhör.

Högsta domstolen har tydliggjort att det vid återgivande av en videoupptagning av förhör med barn är ofrånkomligt att utsagans bevisvärde inte får samma styrka som om förhöret skett direkt vid huvudförhandlingen.¹²¹ Vidare anförs att om målsäganden inte hörts under rättegången, utan uppgifterna lämnats genom uppspelning av förhör från förundersökningen, måste uppgifterna värderas med särskild försiktighet. Detta mot bakgrund av att domstolen inte kan grunda sin bedömning i frågan om målsägandens trovärdighet och utsagans tillförlitlighet på sådana intryck som förhör omedelbart inför rätten förmedlar.¹²² Det anses således vara av avgörande betydelse för videoupptagningens bevisvärde huruvida domstolen kunnat få ett direkt intryck, både av hur förhören genomförts och av den som hörs. Ju närmre videoupptagningen kommer förhållandena vid ett omedelbart förhör inför rätten, desto högre anses bevisvärdet av videoupptagningen bli.¹²³

Det noteras dock att målsägandens uppgifter från videoinspelade barnförhör kan vara tillräckliga för nå upp till beviskravet ställt bortom rimligt tvivel att den tilltalade begått den åtalade gärningen. För att beviskravet ska uppnås måste enligt Högsta domstolen i sådana fall dels krävas att förhören skett under betryggande former, dels att uppgifterna i sig håller viss kvalitet. Högsta domstolen anför angående uppgifternas innehåll att de bland annat i och för sig ska framstå som sannolika och inbördes förenliga, berättelserna ska inte innehålla moment som ger anledning att betvivla uppgifterna samt att de inte motsägs av annan utredning. Framkommer något i förhören som ger skäl att betvivla uppgifternas riktighet bör det krävas att de får stöd av annan utredning för att åtalet ska kunna bifallas.¹²⁴

¹²¹ NJA 1993 s. 68.

¹²² NJA 1993 s. 616.

¹²³ NJA 1993 s. 616 och Schelin (2007), s. 217.

¹²⁴ NJA 1993 s. 616.

NJA 1993 s. 616 utgör exempel på när uppgifter från videoinspelade barnförhör utgjort den huvudsakliga bevisningen i målet. I det aktuella fallet saknades vittnen till de påtalade händelserna avseende den ena målsäganden och vid den rättsmedicinska undersökningen kunde inga fysiska skador på målsäganden iakttas. Högsta domstolen fann flickornas berättelser både trovärdiga och tillförlitliga och dömde den tilltalade i enlighet med åtalet.¹²⁵

I målet konstaterades att förhören med flickorna som var tio respektive tolv år hade genomförts på ett mycket kompetent sätt. Flickorna hade inledningsvis fritt fått återge vad som hänt utan att påverkas av ledande frågor. Först därefter fick de kompletterande frågor som gett dem tillfälle att utveckla vad de tidigare sagt. Det noterades även att det trots visst motljus samt att flickorna inte sågs i närbild funnits möjlighet att observera skiftningar i ansiktsuttryck och övrigt kroppsspråk på videoinspelningarna. Detta utgjorde enligt Högsta domstolen viktiga komplement till de muntligt lämnade uppgifterna.¹²⁶ Trots uttalandet ovan om de svårigheter videoförhör innebär beträffande förmedlandet av direkta intryck inför rätten verkar det därmed onekligen ha varit möjligt i aktuellt fall.

Betydelsen av hur förhören under förundersökningen genomförts verkar således vara av stor betydelse för bevisvärderingen då Högsta domstolen återkommande resonerar kring detta i flera rättsfall.¹²⁷ Avseende förhörsmetodiken anförs att en spontan berättelse från barnet så långt som möjligt bör säkras och först därefter får uppgifterna kompletteras genom frågor. Ledande frågor bör i största möjliga mån undvikas samt att det alltid måste utredas om barnet kan ha påverkats till att lämna vissa specifika uppgifter.¹²⁸

I NJA 1986 s. 821 framhålls att det i utredningen förelegat sådana brister som gör bedömningen av barnets utsaga osäker. Förhørsledaren uppgav att hon efter kontakt med polisen samt i ett angeläget syfte att inte skada barnet ansett sig inte böra hålla ett mer detaljerat förhör med flickan. Det anmärks i domskälen på att flickan inte har fått några frågor av mer ingående slag angående hur den sexuella kränkningen gått till eller andra sådana för brottsutredningen naturliga följdfrågor. Hennes berättelse kunde därför inte tilläggas avgörande betydelse i frågan om den tilltalade begått den åtalade

¹²⁵ NJA 1993 s. 616.

¹²⁶ NJA 1993 s. 616.

¹²⁷ Se t.ex. NJA 1993 s. 616, NJA 1986 s. 821 och NJA 2017 s. 316 II.

¹²⁸ NJA 1986 s. 821.

gärningen och det ställdes således förhållandevis höga krav på övrig bevisning till stöd för åtalet. Då den övriga bevisningen inte ansågs ge tillräckligt stöd för påståendena i gärningsbeskrivningen lämnades åtalet utan bifall.¹²⁹

Ett annat perspektiv Högsta domstolen förekommande lyfter är rättssäkerhetsperspektivet. Av rättssäkerhetsskäl måste det ställas höga krav på förhör som hålls med ett barn under förundersökningen som ska leda till utsagor som ska användas som bevis. Dessa krav gäller både metodik och innehåll.¹³⁰ Av Högsta domstolens praxis framgår vidare att uppgifter från målsäganden lämnade i barnförhör värderas med särskild försiktighet bland annat eftersom försvararen i regel har begränsade möjligheter att följa upp det som sagts med frågor. För att säkerställa att rättssäkerhetsgarantier uppehålls ska försvararen ha beretts tillfälle att framföra frågor till målsäganden.¹³¹

3.1 Sammanfattning

Som utgångspunkt klarlägger Högsta domstolen att barns utsagor oundvikligt får ett lägre bevisvärde när förhöret återgivits genom videoupptagning än om barnet hörts omedelbart inför rätten. Resonemanget ligger i linje med vad som framkommit om principerna om bevisomedelbarhet och det bästa bevismaterialet i kapitel två. Undantag från principerna medför ett lägre bevisvärde hos utsagan då de syftar till att öka förutsättningarna för en korrekt bevisvärdering och materiellt riktiga domar, särskilt vad gäller utsagemål. Vid bevisvärderingen beaktar även Högsta domstolen att barnförhör innebär begränsade möjligheter för försvaret att hålla ett regelrätt motförhör vilket har sin grund i kontradiktionsprincipen och den misstänktes rättssäkerhetsintresse. Det har dock framhållits att uppgifter från videoinspelade förhör kan vara tillräckliga för att nå upp till beviskravet för att det ska anses styrkt att den tilltalade begått den åtalade gärningen. Det förutsätter emellertid att det inte framkommit något i förhören som ger skäl att betvivla uppgifternas riktighet.

Vid värderingen av barnförhör fäster rätten stor vikt vid hur förhören genomförts, de bör ske under betryggande former och på ett kompetent sätt. Barnet ska inledningsvis få berätta fritt innan förhørsledaren ställer kompletterande frågor. En inte helt okomplicerad gränsdragning kan

¹²⁹ NJA 1986 s. 821.

¹³⁰ NJA 1986 s. 821.

¹³¹ NJA 2017 s. 316 II.

observeras då Högsta domstolen å ena sidan fäster vikt vid att utsagens bevisvärde förtas om den inte framförts spontant av barnet samtidigt som domstolen å andra sidan ansett att omständigheter till stöd för åtalet riskerar att inte bli tillräckligt utredda om inte förhørsledaren ställer klagörande följdfrågor. Som framhållits i föregående kapitel krävs viss robusthet i utredningen för att beviskravet ska anses vara uppnått. Det ogillade åtalet i rättsfallet från 1986 om avsaknad av nödvändiga följdfrågor utgör exempel på detta.

I nästa kapitel undersöks hur de teman som kan identifieras ur presenterad praxis från Högsta domstolen kommer till uttryck i underrättspraxis. Dessutom analyseras i vad mån underrätterna avviker från de resonemang som förs av Högsta domstolen.

4 Underrättsstudie

I följande avsnitt presenteras vad som framkommit av den empiriska rättsfallsstudien avseende avgöranden från underinstanser. Studien har ämnat att såväl kvantitativt som kvalitativt undersöka avgöranden från hov- och tingsrätter för att studera hur bevisvärderingen av barnförhör ser ut i praktiken. Genom studien har en överblick kunnat skapas över hur rätten värderar barnförhör som bevis och hur olika faktorer hos förhören inverkar på bevisvärderingen. Avsnittet analyserar även löpande resultaten från underrättsstudien utifrån en jämförelse med vad Högsta domstolen fäst vikt vid enligt ovan.

4.1 Urval

Samtliga tingsrätts- och hovrättsdomar har tagits fram från Infotorg Juridik. Urvalsprocessen delades upp i två urval, där sökningen vid det första urvalet avgränsades till enbart hovrättsdomar, och tingsrättsdomar i det andra. Som konstaterat nedan kommenterar dock tingsrätterna bevisvärderingen av barnförhör mer frekvent i sina domskäl, varför en stor del av urvalet trots instansordningen består av tingsrättsdomar. Samtliga hovrätter och tingsrätter i Sverige har funnits med i urvalet. Sökningen i båda urval avgränsades vidare under fria sökord till att innehålla båda sökorden ”barnförhör” och ”bevisvärdering” samt till måltypen brottmål. Träffarna sorterades sedan till att visa de senast meddelade domarna högst upp i träfflistan. Urvalet består av de senast meddelade domarna för att möjliggöra en så aktuell bild av domstolarnas bevisvärdering av barnförhör som möjligt.

På grund av arbetets begränsning i tid och omfång sattes en gräns på ett urval om totalt 15 hovrättsdomar och 15 tingsrättsdomar. Dessa 30 domar har sedan analyserats ingående och utgör grund för underrättsstudien. Domarna studerades i enlighet med träfflistans ordning, från de senast meddelade domarna högst upp till domar meddelade bakåt i tiden. Vid studerande av varje individuell dom har sedan de domar vars domskäl inte närmre berör bevisvärderingen av det aktuella barnförhöret sällats bort. Detta med anledning av att dessa domar inte har någon relevans för arbetet och frågeställningarnas besvarande.

I urvalet för hovrättsdomarna har totalt 175 antal domar identifierats och studerats. Dessa domar utgör således samtliga domar innehållande nämnda

sökord meddelade från den 19 februari 2024 till den 8 april 2022. I urvalet för tingsrättsdomarna har totalt 26 domar identifierats och studerats, meddelade från den 22 februari 2024 till den 28 december 2023. Genom ovanstående metod för exkludering av domar irrelevanta för aktuellt arbete har urvalet reducerats från totalt 201 domar till 30. Anledningen till att fler hovrättsdomar har studerats än tingsrättsdomar är på grund av att hovrätterna i ett stort antal fall inte kommenterat hur barnförhören inverkat på rättens bevisvärdering i målet, utan endast anslutit sig till tingsrättens bevisvärdering gällande förhören. Det krävdes alltså en mer omfattande genomgång av hovrättsfall för att komma upp i ett urval om 15 hovrättsdomar då många fler hovrättsdomar sällades bort än tingsrättsdomar.

4.2 Kvantitativa resultat

Följande avsnitt berör inte *på vilket sätt* domstolen värderat ett barnförhör som bevis. I stället presenteras kvantitativa resultat, det vill säga om viss omständighet kan observeras eller inte i domarna. De kvantitativa resultaten sammanställs i tabeller enligt nedan för en tydligare översikt över resultaten.

	<u>Stödbevisning förekommit i målet</u>	<u>Domstolen uttryckt kritik mot barnförhören</u>
Hovrätt	15/15	6/15
Tingsrätt	15/15	5/15

	<u>Åtalet gillades helt eller delvis</u>	<u>Åtalet ogillades helt</u>
Hovrätt + kritik	3/6	3/6
Tingsrätt + kritik	1/5	4/5
Hovrätt ej kritik	8/9	1/9
Tingsrätt ej kritik	8/10	2/10

	<u>Uttryckt krav på stöd i övrig bevisning</u>
Hovrätt + ej kritik + åtalet gillades	3/8
Tingsrätt + ej kritik + åtalet gillades	1/8

Inledningsvis kan noteras att det inte i något av rättsfallen i underrättsstudien varit fallet att en trovärdig berättelse från målsägandens barnförhör utgjort den enda bevisningen i målet, utan att det i samtliga domar funnits någon

form av stödbevisning. Det gäller såväl bifallna som icke bifallna domar.¹³² Det resultatet tyder på att det i underrätterna snarare ses som regel att det krävs övrig bevisning till stöd för uppgifter lämnade i barnförhör, trots att Högsta domstolen uttalat i praxis att barnförhör kan utgöra tillräckligt bevis för fällande dom givet att det saknas skäl att betvivla uppgifternas riktighet. Förekomsten av stödbevisning skulle även kunna tolkas utgöra en förutsättning för att åklagaren överhuvudtaget ska väcka åtal.

I den empiriska underrättsstudien förekommer fall där rätten inte haft något att invända mot hur barnförhören genomförts. Det finns dock också fall där det i domskälen riktas olika former av kritik mot barnförhören. I 6 av 15 hovrättsdomar¹³³ och i 5 av 15 tingsrättsdomar¹³⁴ framförs någon form av kritik gällande barnförhörens genomförande. I resterande 9 av 15 hovrättsdomar¹³⁵ och 10 av 15 tingsrättsdomar¹³⁶ har rätten inte uttryckligen invänt mot barnförhören eller kommenterat att de genomförts på ett kompetent eller betryggande sätt.

Det kan emellertid konstateras att åtalet, trots kritik mot barnförhöret, inte i alla domar ogillades. I 3 av de nämnda 6 hovrättsdomarna kunde talan helt eller delvis bifallas trots att det i domskälen framförts kritik mot barnförhören.¹³⁷ Detsamma gällde för 1 av de 5 tingsrättsdomarna.¹³⁸ I övriga

¹³² Se en förteckning över samtliga domar i rättsfallsstudien i källförteckningen.

¹³³ Hovrätten över Skåne och Blekinge, dom 2024-02-13 i mål nr B 4501-23, Hovrätten för Nedre Norrland, dom 2023-06-16 i mål nr B 2034-22, Svea hovrätt, dom 2022-08-24 i mål nr B 7885-22, Svea hovrätt, dom 2022-06-08 i mål nr B 4151-22, Hovrätten för Övre Norrland, dom 2022-05-30 i mål nr B 38-22 och Svea hovrätt, dom 2022-04-08 i mål nr B 1863-22.

¹³⁴ Örebro tingsrätt, dom 2024-02-01 i mål nr B 5679-22, Kalmar tingsrätt, dom 2024-01-31 i mål nr B 3611-21, Malmö tingsrätt, dom 2024-01-24 i mål nr B 415-22, Eskilstuna tingsrätt, dom 2024-01-23 i mål nr B 4271-23 och Jönköpings tingsrätt, dom 2023-12-28 i mål nr B 2247-23.

¹³⁵ Svea hovrätt, dom 2024-02-12 i mål nr B 15443-22, Svea hovrätt, dom 2024-01-31 i mål nr B 12008-22, Hovrätten för Västra Sverige, dom 2023-11-16 i mål nr B 2475-23, Göta hovrätt, dom 2023-10-27 i mål nr B 3443-23, Svea hovrätt, dom 2023-09-14 i mål nr B 3270-22, Hovrätten för Västra Sverige, dom 2023-05-25 i mål nr B 2617-23, Hovrätten för Västra Sverige, dom 2022-06-09 i mål nr B 1260-21, Svea hovrätt, dom 2022-06-08 i mål nr B 4466-22 och Svea hovrätt, dom 2022-05-13 i mål nr B 12974-21.

¹³⁶ Västmanlands tingsrätt, dom 2024-02-28 i mål nr B 1673-23, Uddevalla tingsrätt, dom 2024-02-08 i mål nr B 3127-23, Uppsala tingsrätt, dom 2024-01-30 i mål nr B 798-21, Blekinge tingsrätt, dom 2024-01-26 i mål nr B 2744-23, Nacka tingsrätt, dom 2024-01-25 i mål nr B 8816-22, Göteborgs tingsrätt, dom 2024-01-23 i mål nr B 7631-23, Uddevalla tingsrätt, dom 2024-01-22 i mål nr B 3294-22, Södertörns tingsrätt, dom 2024-01-18 i mål nr B 16330-23, Attunda tingsrätt, dom 2024-01-17 i mål nr B 4517-23 och Umeå tingsrätt, dom 2024-01-10 i mål nr B 2719-23.

¹³⁷ Svea hovrätt, dom 2022-06-08 i mål nr B 4151-22, Hovrätten för Övre Norrland, dom 2022-05-30 i mål nr B 38-22 och Svea hovrätt, dom 2022-04-08 i mål nr B 1863-22.

¹³⁸ Örebro tingsrätt, dom 2024-02-01 i mål nr B 5679-22.

domar ogillades åtalet. Det observeras att förekomsten av stödbevisning möjliggjort bifall trots att kritik riktats mot barnförhörens genomförande.¹³⁹

I de 9 hovrättsdomar samt 10 tingsrättsdomar där förhören inte har kritiserats av domstolen dömdes tilltalade av hovrätten i 8 fall och av tingsrätten också i 8 fall.¹⁴⁰ Av dessa 8 hovrättsfall har domstolen uttryckligen ställt krav på att barnförhör som sådana behöver stöd i övrig bevisning i 3 domar.¹⁴¹ På samma sätt uttrycks kravet på stöd i övrig bevisning trots kompetent genomförda förhör i 1¹⁴² av 8 bifallna tingsrättsfall.

4.3 Kvalitativa resultat

För en djupare insikt i hur rätten värderar inspelade barnförhör som bevis i praxis har den empiriska studien även innefattat en kvalitativ ansats. Utifrån undersökningen av Högsta domstolens praxis har några centrala teman som domstolen fäst särskild vikt vid kunnat identifieras. Dessa förhållningspunkter har analyserats mot vad som framkommit av underrättsstudien. De kvalitativa resultaten utgår därmed från dessa teman och har strukturerats därefter enligt nedan. Den övergripande frågan som hela tiden finns med i beaktning vid analys av resultaten är om underrätterna fäster vikt vid samma omständigheter som Högsta domstolen gjort gällande i ovan redovisad praxis.

4.3.1 Barnförhör tillräckligt bevis för en fällande dom?

Enligt Högsta domstolens praxis kan uppgifter från barnförhör vara tillräckliga för att nå upp till beviskravet. För att det ska anses ställt bortom

¹³⁹ Se t.ex. Svea hovrätt, dom 2022-04-08 i mål nr B 1863-22 där barnets berättelse fick stöd av vad andra förhörspersoner hade återgett av vad barnet berättat för dem om händelserna till grund för åtalet.

¹⁴⁰ Svea hovrätt, dom 2024-02-12 i mål nr B 15443-22, Svea hovrätt, dom 2024-01-31 i mål nr B 12008-22, Hovrätten för Västra Sverige, dom 2023-11-16 i mål nr B 2475-23, Göta hovrätt, dom 2023-10-27 i mål nr B 3443-23, Svea hovrätt, dom 2023-09-14 i mål nr B 3270-22, Hovrätten för Västra Sverige, dom 2023-05-25 i mål nr B 2617-23, Hovrätten för Västra Sverige, dom 2022-06-09 i mål nr B 1260-21, Svea hovrätt, dom 2022-06-08 i mål nr B 4466-22, Uddevalla tingsrätt, dom 2024-02-08 i mål nr B 3127-23, Blekinge tingsrätt, dom 2024-01-26 i mål nr B 2744-23, Nacka tingsrätt, dom 2024-01-25 i mål nr B 8816-22, Göteborgs tingsrätt, dom 2024-01-23 i mål nr B 7631-23, Uddevalla tingsrätt, dom 2024-01-22 i mål nr B 3294-22, Södertörns tingsrätt, dom 2024-01-18 i mål nr B 16330-23, Attunda tingsrätt, dom 2024-01-17 i mål nr B 4517-23 och Umeå tingsrätt, dom 2024-01-10 i mål nr B 2719-23.

¹⁴¹ Hovrätten för Västra Sverige, dom 2023-05-25 i mål nr B 2617-23, Hovrätten för Västra Sverige, dom 2022-06-09 i mål nr B 1260-21 och Svea hovrätt, dom 2022-06-08 i mål nr 4466-22.

¹⁴² Nacka tingsrätt, dom 2024-01-25 i mål nr B 8816-22.

rimligt tvivel att den tilltalade begått den åtalade gärningen krävs då enligt Högsta domstolen att det inte framkommer något i förhören som ger skäl att betvivla uppgifternas riktighet.¹⁴³

I ett av hovrättsfallen konstateras att målsäganden i barnförhör har lämnat detaljerade uppgifter och att det finns skäl att fästa tilltro till hennes berättelse. Hovrätten ansåg att hennes uppgifter hade ett starkt bevisvärde, men att det faktum att hon inte hörts i tingsrätten utan att hennes uppgifter lagts fram genom uppspelning av förhör med henne under förundersökningen drar ner bevisvärdet något.¹⁴⁴ Så långt ligger hovrättens bevisvärdering i linje med Högsta domstolens uttalanden om bevisvärderingen av barnförhör.¹⁴⁵

Vidare anför dock hovrätten att även om målsägandens berättelse är mer trovärdig än den tilltalades, ”krävs det enligt de beviskrav som finns i brottmål att Sekretess 1:s uppgifter får betydande stöd i den övriga bevisningen för att det hon har berättat ska anses bevisat”.¹⁴⁶ Detta uttalande kan tolkas stå i strid med vad Högsta domstolen anført om att det först när det framkommer något i förhören som ger skäl att betvivla uppgifternas riktighet bör krävas att de får stöd av annan utredning för att åtalet ska kunna bifallas. Uppgifter från videoinspelade förhör kan således enligt Högsta domstolens praxis vara tillräckliga för nå upp till beviskravet, förutsatt att förhören genomförts under betryggande former.¹⁴⁷

I aktuellt fall hade hovrätten inget att anmärka på barnförhöret och framförde inga tvivel kring uppgifternas riktighet. Tvärtom anfördes att det fanns skäl att fästa tilltro till flickans uppgifter och att de hade ett starkt bevisvärde.¹⁴⁸ Det kan således tolkas att hovrättens bedömning att flickans uppgifter behövde betydande stöd i övrig utredning för åtalet ska kunna bifallas, mot bakgrund av vad ovan anförts, avviker från Högsta domstolens praxis.

I ytterligare ett hovrättsfall samt i ett rättsfall från Nacka tingsrätt anføres även att fastän barnet bedöms vara trovärdig i sin berättelse, krävs för en fällande

¹⁴³ NJA 1993 s. 616.

¹⁴⁴ Hovrätten för Västra Sverige, dom 2023-05-25 i mål nr B 2617-23.

¹⁴⁵ Jfr. NJA 1993 s. 616.

¹⁴⁶ Cit. Hovrätten för Västra Sverige, dom 2023-05-25 i mål nr B 2617-23, s. 5.

¹⁴⁷ NJA 1993 s. 616.

¹⁴⁸ Hovrätten för Västra Sverige, dom 2023-05-25 i mål nr B 2617-23.

dom att åklagaren presenterat ytterligare bevisning som ger stöd för barnets berättelse, vilket likt ovan tycks avvika från Högsta domstolens praxis.¹⁴⁹

Inledningsvis kan konstateras att barnförhöret har genomförts på ett adekvat sätt i förhållande till syftet att få en opåverkad utsaga från målsäganden. Förhørsledaren har undvikit ledande frågor. Det har inte framstått som att målsäganden var påverkad av förhørsledaren eller att hon försökte svara på frågorna på ett sätt för att göra förhørsledaren nöjd. Med beaktande av målsägandens ålder är den berättelse som hon har lämnat klar, lång, detaljerad och sammanhängande. Det har inte heller framkommit något beaktansvärt skäl för målsäganden att felaktigt beskylla [den tilltalade]¹⁵⁰ för brott. Tingsrättens bedömning är att det sammantaget inte har framkommit anledning att ifrågasätta målsägandens berättelse som sådan utan att denna i och för sig framstår som trovärdig. För att åklagaren ska ha uppfyllt det beviskrav som gäller i brottmål krävs dock att målsägandes uppgifter får tillräckligt stöd av annan utredning i målet.¹⁵¹

Resonemang angående stödbevisning förs dessutom i ett annat hovrättsfall.

Målsägandena är i detta fall två tolvåriga pojkar. Det är därför viktigt att ta hänsyn till att barn har begränsade förutsättningar att lämna klara, långa och detaljrika berättelser. Det i sig innebär inte att barns berättelser inte kan läggas till grund för en fällande dom men det ställs högre krav på stödbevisningen ju yngre barnen är. Med hänsyn till att målsägandena inte har hörts inför rätten utan i videoinspelade barnförhör som har hållits av polis under förundersökningen bör uppgifterna, som tingsrätten har framhållit, bedömas med särskild försiktighet. Detta hindrar dock inte att uppgifterna från de videoinspelade förhören kan vara tillräckliga för att åtalet ska vara styrkt.¹⁵²

Uttalandet är till synes något svårtolkat. Å ena sidan ställer domstolen upp ett högre krav på stödbevisning ju yngre barnen är. Å andra sidan konstateras

¹⁴⁹ Hovrätten för Västra Sverige, dom 2022-06-09 i mål nr 1260-21 och Nacka tingsrätt, dom 2024-01-25 i mål nr B 8816-22.

¹⁵⁰ Den tilltalades namn har tagits bort ur citatet av integritetsskäl.

¹⁵¹ Cit. Nacka tingsrätt, dom 2024-01-25 i mål nr B 8816-22.

¹⁵² Cit. Svea hovrätt, dom 2022-06-08 i mål nr B 4466-22.

samtidigt att uppgifter från barnförhören kan vara *tillräckliga* för att åtalet ska vara styrkt. Oklart är sålunda om domstolen menar att det är möjligt, likt vad Högsta domstolen anfört, att barnförhör kan vara tillräckligt som bevis för att styrka ett åtal utan att någon stödbevisning åberopats eller inte.

I det aktuella fallet kom hovrätten fram till att barnförhören genomförts på ett kompetent och korrekt sätt samt att det inte fanns något att invända mot det sätt på vilket förhören genomförts. Barnen hade för deras ålder lämnat klara, detaljerade och i allt väsentligt samstämmiga berättelser. Genom barnens berättelser konstaterar domstolen det utrett att tre personer tillsammans och i samförstånd utsatt pojkarna för ett rån på det sätt som åklagaren gjort gällande. Det är dock först efter att domstolen gått igenom övrig bevisning till stöd för åtalet som det fastslås att de tre tilltalade var just de som utförde rånet. Det anförs slutligen att den bevisning som åklagaren åberopat till stöd för åtalet sammantaget är tillräcklig för att det beviskrav som gäller i brottmål ska anses uppfyllt.¹⁵³

4.3.2 Förhörsmetodik

Avseende förhörsmetodiken anför Högsta domstolen i praxis att barnets berättelse behöver följas upp med sådana för brottsutredningen naturliga följdfrågor för att barnförhöret ska kunna tilläggas avgörande betydelse i frågan om den tilltalade begått den åtalade gärningen. Vidare bör en spontan berättelse från barnet så långt som möjligt säkras innan kompletterande frågor ställs samt att ledande frågor i största möjliga mån undviks.¹⁵⁴

Det kan konstateras att det i flera underrättsfall framförts i domskälen att utredningsbrister förelegat, vilket inverkat på bevisvärderingen i målet. Avseende barnförhör uppmärksammas återkommande att målsägandens berättelse inte i tillräcklig utsträckning följts upp med följdfrågor.¹⁵⁵ Följden av att barnens uttalanden i förhör inte följts upp med relevanta följdfrågor blir att deras uppgifter inte bedöms vara tillräckligt konkreta för att det ska anses utrett att de blivit utsatta för den åtalade gärningen. Uppgifterna kan då inte ge tillräckligt stöd åt åklagarens påstående om att den tilltalade har begått

¹⁵³ Svea hovrätt, dom 2022-06-08 i mål nr B 4466-22.

¹⁵⁴ NJA 1986 s. 821.

¹⁵⁵ Se t.ex. Malmö tingsrätt, dom 2024-01-24 i mål nr B 415-22, Hovrätten över Skåne och Blekinge, dom 2024-02-13 i mål nr B 4501-23 och Hovrätten för Nedre Norrland, dom 2023-06-16 i mål nr B 2034-22.

brott på det sätt, under den tid och på den plats som åklagaren påstår i sin gärningsbeskrivning.¹⁵⁶

Utredningsbristers inverkan på barnförhörets bevisvärde kommenterades särskilt i ett av hovrättsfallen där en fjortonårig flicka i förhör berättat om sexuella övergrepp. Som exempel nämns i domskälen att flickan berättat om samma specifika händelse, men förlagt händelseförloppet till olika rum samt att uppgifter om hennes klädsel och hur hon låg i sängen har varierat i de olika förhören. Hovrätten poängterar att det visserligen rör sig om mindre skillnader i detaljer men att när åtalet huvudsakligen vilar på målsägandens uppgifter är det viktigt att skillnaderna följs upp av förhørsledarna i barnförhör så att målsäganden får möjlighet att förklara avvikelser. Detta gäller enligt hovrätten särskilt i fråga om oförenliga uppgifter om händelser närmre i tiden, såsom det senaste tillfället ett övergrepp ska ha ägt rum och då det kan förväntas att målsägandens minnesbilder är bättre. I det aktuella fallet utgjorde avsaknaden av följdfrågor avseende ett stort antal olika omständigheter enligt hovrätten en brist i hur barnförhören genomförts.¹⁵⁷

Målsägandens berättelse präglas – till skillnad från vad tingsrätten ansett – inte av någon åldersadekvat detaljrikedom. Berättelsen vad avser de för åtalet relevanta delarna är snarare detaljfattig. Det har inte kommit fram något som tyder på att målsäganden skulle ha svårt att uttrycka sig muntligen, annat än att hon enligt ÅA är introvert och det som hovrätten redan noterat om den allmänna svårigheten för de flesta barn, oavsett ålder och personlighet, att prata om sexuella övergrepp. Det medför dock att än större krav ställs på förhørsledare som håller barnförhör. Barnförhör innebär i regel en sämre möjlighet för försvarare att ställa följd- och motfrågor varför barnförhören bör hållas på ett sådant sätt att oklarheter undanröjs och att det målsäganden berättar följs upp av följdfrågor i möjligaste mån. (...) Detta innebär sammantaget att målsägandens berättelse inte kan läggas till grund för en fällande dom, annat än om det genom annan bevisning finns starkt stöd för hennes uppgifter.¹⁵⁸

¹⁵⁶ Hovrätten över Skåne och Blekinge, dom 2024-02-13 i mål nr B 4501-23.

¹⁵⁷ Hovrätten för Nedre Norrland, dom 2023-06-16 i mål nr B 2034-22.

¹⁵⁸ Cit. Hovrätten för Nedre Norrland, dom 2023-06-16 i mål nr B 2034-22, s. 10 f.

Mot bakgrund av hovrättens anmärkningar på kvaliteten i de hållna barnförhören med flickan sammantaget med allvarliga brister i åklagarens utredning ansåg hovrätten att åklagaren inte lyckats bevisa sitt gärningspåstående varför åtalet ogillades.¹⁵⁹

Sista meningen i citatet ger upphov till tolkningen att hovrätten ansett att målsägandens berättelse i det aktuella fallet inte står sig tillräcklig som ensamt bevis för att beviskravet ska vara uppnått. Samtidigt öppnar hovrätten i sitt uttalande upp för möjligheten att utsagan skulle kunnat läggas till grund för en fällande dom och således vara tillräcklig som bevis. Utgången i målet kan ändock sägas ligga i linje med prejudikaten på så sätt att brister i barnförhör i kombination med otillräckligt stöd i övrig bevisning gör att bevisningen sammantaget inte når upp till beviskravet för en fällande dom.¹⁶⁰

I ett annat fall tydliggörs vad som riskerar att bli följderna av att förhørsledaren underlåtit att följa upp vissa uttalanden från barn med följdfrågor. Tingsrätten uttalar att de inte betvivlar målsägandens uppgift om att han mottagit verbala hot men att han dock varit något oklar med vem som sa det. Hans uttalande hade behövt följas upp för att klargöra vad han menade. Vidare poängteras att eftersom det varit fråga om ett barnförhör har det inte kunnat ske. Åtalet mot den tilltalade ogillades därmed redan på den grunden vad gäller åtalspunkten om olaga hot.¹⁶¹

I ytterligare två fall riktades liknande kritik avseende brist på klargörande följdfrågor, med skillnaden att talan inte ogillades i dessa fall.¹⁶² Det konstateras bland annat att det bör ha varit möjligt att genom uppföljande frågor försöka åstadkomma förbättringar i barnförhöret utan att förhørsledaren hade behövt ställa ledande frågor.¹⁶³ Vidare konstateras att brister i barnförhörets genomförande lett till att förhören blivit onödigt röriga och att vissa händelser inte blivit tillräckligt utredda.¹⁶⁴

Trots angivna brister kunde åtalen i de två fallen bifallas. Argumenten för bifallen var att övrig bevisning gav sådant starkt stöd för åtalet att angivna brister i barnförhören inte förtoget den samlade bevisningens bevisvärde i sådan

¹⁵⁹ Hovrätten för Nedre Norrland, dom 2023-06-16 i mål nr B 2034-22.

¹⁶⁰ Jfr NJA 1993 s. 616.

¹⁶¹ Örebro tingsrätt, dom 2024-02-01 i mål nr B 5679-22.

¹⁶² Svea hovrätt, dom 2022-06-08 i mål nr B 4151-22 och Svea hovrätt, dom 2022-04-08 i mål nr B 1863-22.

¹⁶³ Svea hovrätt, dom 2022-06-08 i mål nr B 4151-22.

¹⁶⁴ Svea hovrätt, dom 2022-04-08 i mål nr B 1863-22.

utsträckning att bevisningen inte nådde upp till beviskravet.¹⁶⁵ I det förstnämnda tingsrättsfallet fanns det emellertid inte någon övrig bevisning till stöd för åtalpunkten om olaga hot annat än barnets utsaga i barnförhören. Resonemangen i rättsfallen bekräftar på så sätt Högsta domstolens uttalanden i praxis om att det i fall där kritik riktats avseende avsaknad av nödvändiga följdfrågor ställs förhållandevis höga krav på övrig bevisning till stöd för påståendena i gärningsbeskrivningen.¹⁶⁶

Anmärkningsvärt i ett av de två sistnämnda fallen är dock att hovrätten inledningsvis konstaterar att barnförhören innefattar flera brister rörande förhörsmetodiken. Det anges att förhørsledaren flera gånger tappat tråden, på ett omotiverat sätt hoppat mellan de olika händelserna målsäganden berättat om och inte alltid följt upp med frågor om sådant målsäganden berättat om på ett oklart sätt vid tidigare förhör. Trots detta bedömer hovrätten att de uppgifter målsäganden lämnat i barnförhören har ett högt bevisvärde och att angivna brister angående förhörens genomförande inte påverkar den bedömningen.¹⁶⁷

Hovrättens bedömning att bristerna avseende förhörsmetodiken inte påverkat utságens bevisvärde avviker till synes från Högsta domstolens bedömning i ett liknande fall angående avsaknaden av följdfrågor. Högsta domstolen fäste då vikt vid de höga krav som måste ställas på förhörens metodik och innehåll och det angavs att de föreliggande utredningsbristerna gjorde bedömningen av barnets utsaga osäker.¹⁶⁸

I flera fall framhävs vidare att det vid bevisvärderingen av barnförhör måste iaktas om förhørsledaren ställt ledande frågor eller om barnet fått berätta fritt. De frågor som ställs till barnet ska vara öppna och följdfrågorna ska grunda sig i uppgifter barnet själv berättat fritt om.¹⁶⁹ Resonemanget ligger i linje med vad som anförts av Högsta domstolen gällande ledande frågor.¹⁷⁰ I underrättsfall där det i domskälen konstateras att förhören hållits på ett kompetent sätt utan att ledande frågor förekommit, anges att barnets utsaga i det inspelade barnförhören får ett högt bevisvärde.¹⁷¹

¹⁶⁵ Svea hovrätt, dom 2022-06-08 i mål nr B 4151-22.

¹⁶⁶ Jfr NJA 1986 s. 821.

¹⁶⁷ Svea hovrätt, dom 2022-04-08 i mål nr B 1863-22.

¹⁶⁸ NJA 1986 s. 821.

¹⁶⁹ Se t.ex. Attunda tingsrätt, dom 2024-01-17 i mål nr B 4517-23.

¹⁷⁰ Se t.ex. NJA 1986 s. 821 och NJA 1993 s. 616.

¹⁷¹ Se t.ex. Udevalla tingsrätt, dom 2024-04-08 i mål nr B 3127-23.

Även om det i flertal fall bedöms att det inspelade förhöret hållits på ett kompetent sätt utan skäl att betvivla riktigheten i barnets uppgifter, har så inte varit fallet i alla domar. Det anmärks att om ledande frågor har förekommit i barnförhören är en försiktig bevisvärdering påkallad.¹⁷² Ett exempel ur ett rättsfall på ett barnförhör som bedömdes helt sakna bevisvärde var ett förhör med ett barn som enligt domstolen i domskälen inte berättade något spontant och svarade på en ledande fråga från förhørsledaren. Det kan därtill noteras att det aktuella förhöret hölls cirka nio månader efter den påstådda händelsen samt utan att försvarare närvarat.¹⁷³

I ett annat fall anförs att målsäganden har varit mycket fåordig och inte lämnat några egna spontana uppgifter vad gäller centrala delar av åtalet. Trots att det enligt tingsrätten kan finnas naturliga förklaringar till detta medför det en osäkerhet kring barnets berättelse. Som följd av målsägandens ovilja eller oförmåga att berätta har förhørsledaren ställt flera ledande frågor som har besvarats jakande eller nekande och ibland enbart med nickningar till svar. Tingsrätten bedömde således, med anledning av hur förhöret genomförts och hur få detaljer som lämnats spontant, bevisvärdet av målsägandens berättelse som relativt lågt. Sammanfattningsvis ansåg tingsrätten att barnets berättelse inte var så trovärdig och tillförlitlig att den kunde läggas till grund för bedömningen och att den åberopade stödbevisningen inte var av den styrka som krävts för att beviskravet skulle anses vara uppfyllt.¹⁷⁴

4.3.3 Rättens möjlighet till direkta iakttagelser och icke-verbala intryck

Det kan noteras att underrättspraxis på samma sätt som Högsta domstolen uttryckt vikten av att videoförhören så långt som möjligt liknar förhållandena vid ett förhör direkt inför rätten. Domstolen ges då möjlighet att grunda sin bedömning på sådana intryck som förhör omedelbart inför rätten förmedlar.¹⁷⁵

I ett hovrättsfall hade målsäganden i ett barnförhör fått rita en tidslinje. Domstolen betonar i domskälen att detta förfarande inte i någon större mån bidragit till att klargöra händelserna då kameran inte riktats på sådant sätt att det på inspelningen går att se när målsäganden markerar de olika händelserna på tidslinjen. Sammantaget ansåg domstolen att denna brist

¹⁷² Svea hovrätt, dom 2022-08-24 i mål nr B 7885-22.

¹⁷³ Kalmar tingsrätt, dom 2024-01-31 i mål nr B 3611-21.

¹⁷⁴ Jönköpings tingsrätt, dom 2023-12-28, mål nr B 2247-23.

¹⁷⁵ NJA 1993 s. 616

utgjort ett led i att förhören med barnet blivit röriga och att händelserna inte blivit tillfredsställande utredda.¹⁷⁶

I ett annat fall anges att barnförhöret genomförts på sådant sätt att det saknas anledning att befara att målsäganden lämnat uppgifter om annat än sådant hon själv varit med om. Vidare framhålls att målsäganden i förhöret på ett redigt sätt utifrån sin ålder berättat om händelsen och dessutom med träffande rörelser visat vad hon sett.¹⁷⁷

I ytterligare ett fall anförs att förhören enligt domstolens bedömning har genomförts på ett kompetent sätt. Detta då det av inspelningen har gått att iakta målsägandens kroppsspråk samt att ljudet varit väl återgivet. Vidare uppmärksammas att hon har berättat om händelserna på ett åldersadekvat sätt, vidhållit samma detaljer i flera förhör och rättat förhørsledaren när hon känt att något missuppfattats. Hennes berättelse angavs ha ett mycket högt bevisvärde och tingsrätten bedömde att det inte framkommit något under barnförhören som gav anledning att betvivla riktigheten av hennes uppgifter.¹⁷⁸

4.3.4 Brister ur rättssäkerhetssynpunkt

Enligt Högsta domstolen ska uppgifter från barnförhör bedömas med särskild försiktighet bland annat mot bakgrund av försvararens begränsade möjlighet till motförhör med barnet. Höga krav bör av rättssäkerhetsskäl ställas på barnförhör, både avseende metodik och innehåll.¹⁷⁹

Det framhålls i underrättspraxis, likt vad Högsta domstolen anfört, att försvaret inte ges samma möjlighet att vid inspelade barnförhör hålla något regelrätt motförhör med barnet som vid ett förhör under huvudförhandlingen.¹⁸⁰ Domstolen anför dock i ett rättsfall från Kalmar tingsrätt att försvararen i stället kan begära att få ställa frågor till barnet genom polisens förhørsledare. Om försvarets möjligheter att få frågor ställda till målsäganden inte tillgodosetts påverkas värdet av bevisningen ytterligare,

¹⁷⁶ Svea hovrätt, dom 2022-04-08 i mål nr B 1863-22.

¹⁷⁷ Svea hovrätt, dom 2024-02-12 i mål nr B 15443-22.

¹⁷⁸ Uddevalla tingsrätt, dom 2024-02-08 i mål nr B 3127-23.

¹⁷⁹ NJA 2017 s. 316 II.

¹⁸⁰ Se t.ex. NJA 2017 s. 316, Kalmar tingsrätt, dom 2024-01-31 i mål nr B 3611-21 och Attunda tingsrätt, dom 2024-01-17 i mål nr B 4517-23.

utöver det faktum att bevisvärdet av barnförhör redan typiskt sett är lägre än förhör hållna vid huvudförhandling.¹⁸¹

I ett hovrättsfall poängteras att varken parterna eller rätten vid inspelade förhör från förundersökningen generellt har möjlighet att i efterhand ställa uppföljande frågor till förhörspersonen om otydligheter eller frågor om sådant som kan ha kommit fram efter det att förhöret hölls. I det aktuella fallet beaktade hovrätten att försvararen inte haft möjlighet att framföra frågor vid barnförhören vilket ansågs utgöra en brist ur rättssäkerhetssynpunkt.¹⁸²

Uttalandena tycks beskriva en typ av utredningsbrist, där en central fråga är huruvida försvaret tillgodosetts möjligheten att få ställa kompletterande frågor till barnet eller inte. Samtidigt påpekas också att förfarandet kopplas till rättssäkerhetsintressen, där det anses rättsosäkert om försvararen inte fått möjlighet att framföra frågor. Det verkar således inte klart eller framgår i vart fall inte tydligt om underrätterna menar att förfarandet riskerar att utgöra en utredningsbrist eller brist avseende rättssäkerhet alternativt både och.

I ett fall kan dock utläsas att någon grundläggande rättssäkerhetsgaranti inte ansetts vara satt ur spel genom att målsäganden hörts vid barnförhöret utan att försvaret medverkade vid det. Detta med anledning av att den tilltalade avstått från att påkalla något kompletterande förhör med målsäganden under förundersökningen.¹⁸³ Rättsfallet skulle kunna tyda på att det inte nödvändigtvis handlar om en utredningsbristproblematik utan snarare brister ur rättssäkerhetssynpunkt.

4.4 Sammanfattning

Sammantaget kan av de kvantitativa och de kvalitativa resultaten konstateras att underrätterna fäster vikt vid liknande teman gällande bevisvärderingen av barnförhör som Högsta domstolen gjort gällande. I linje med vad Högsta domstolen anfört observeras i underrättspraxis att bristande förhörsmetodik inverkar negativt på bevisvärdet. Det uttrycks även på samma sätt som Högsta domstolen gjort gällande att bevisvärdet blir högre ju närmre videoförhören

¹⁸¹ Kalmar tingsrätt, dom 2024-01-31 i mål nr B 3611-21, se även liknande resonemang i Attunda tingsrätt, dom 2024-01-17 i mål nr B 4517-23.

¹⁸² Hovrätten för Övre Norrland, dom 2022-05-30 i mål nr B 38-22.

¹⁸³ Svea hovrätt, dom 2023-09-14 i mål nr B 3270-22.

liknar förhållandena vid ett förhör direkt inför rätten samt att försvarets möjligheter att få frågor ställda till barnet inverkar på bevisvärderingen.

Något avvikande kan dock sägas vara de underrättsfall där barnförhören enligt domstolen inte präglats av brister i förhörsmetodiken eller att det i övrigt inte funnits skäl att betvivla utsagan. I några av dessa fall uttrycks ett krav på stöd i övrig bevisning. I dessa fall verkar oklarheter föreligga kring huruvida ett barnförhör kan utgöra tillräckligt bevis för en fällande dom på det sätt som Högsta domstolen gjort gällande.

Det har vidare i rättsfallsstudien observerats att hänsyn tas till barns begränsade förutsättningar att lämna klara, långa och detaljrika berättelser vid bevisvärderingen av barnförhör. I nästkommande kapitel fördjupas barns förutsättningar att lämna tillförlitliga utsagor i förhör mot bakgrund av rättspsykologisk forskning på området.

5 Barnförhörens genomförande och rättspsykologisk forskning

Följande kapitel avser utreda barnförhör utifrån ett rättspsykologiskt perspektiv. Inledningsvis undersöks barns förmåga att lämna utsagor i rättsliga sammanhang utifrån forskning om barns språk- och minnesutveckling samt andra aspekter av barns kognitiva, sociala och emotionella utveckling. Därefter lyfts vilka metoder som förespråkas vid barnförhör. Slutligen diskuteras förhörets presentationsform och dess betydelse för bevisvärderingen utifrån rättspsykologisk forskning.

5.1 Hur barn minns och berättar

Grundläggande kunskap om barns minnesutveckling är avgörande för att förstå vad som är rimligt att förvänta sig av ett barn i en förhörssituation.¹⁸⁴ Ålder är en faktor som påverkar barns faktiska möjlighet att avge vittnesmål. Det beror bland annat på att små barn har en begränsad minneskapacitet och språkliga svårigheter. Enligt en generell riktlinje anses barn först vid åldern tre till fyra år vara förmögna att lämna utsagor i rättsliga sammanhang. Deras utsagor kan vara minst lika tillförlitliga som äldre barns och vuxnas, givet att de förhörs på rätt sätt. Dock kommer fyraåringars utsagor i regel vara kortare och mer detaljfattiga jämfört med äldre barns berättelser.¹⁸⁵ Förhörsmetodens inverkan på barnets återberättelse av en händelse problematiseras i avsnitt 5.2.

För att över huvud taget kunna återge en händelse krävs först och främst att barnet utvecklat ett ordförråd. Språkutvecklingen går snabbt mellan två och tre års ålder vilket gör att de flesta treåriga barn kan berätta om tidigare inträffade händelser, om än kortfattat.¹⁸⁶

Utöver ett utvecklat språk krävs även viss minneskapacitet. Barns förmåga att ta in, lagra och återge information ökar i takt med stigande ålder. Förskolebarn har inte samma möjlighet koda in ny information i minnet som äldre barn då de inte kan processa sinnesintryck i lika hög hastighet. Därtill har yngre barn inte samma förmåga att söka efter information och kan därmed inte ta fram samma mängd information ur minnet. Den begränsade kunskap förskolebarn har om omvärlden spelar även en roll för deras minneskapacitet

¹⁸⁴ Granhag m.fl. (2021), s. 253.

¹⁸⁵ Granhag m.fl. (2021), s. 260.

¹⁸⁶ Granhag m.fl. (2021), s. 254.

eftersom en sådan kunskap bidrar till förmågan att kunna koda in, lagra och plocka fram information i minnet.¹⁸⁷

Unga barn har också svårare att särskilja föreställda fantasielement från verkliga upplevelser när de berättar om en upplevd händelse. Denna förmåga kallas för reality monitoring och är ofta väl utvecklad hos äldre barn i skolåldern. En annan förmåga som utvecklas i takt med stigande ålder kallas för source monitoring och handlar om barns källminne. Det vill säga minnet om hur, när, var och med vem ett minne skapats. Source monitoring möjliggör för individer att koppla samman kontexten kring en händelse med själva händelsen. Denna koppling är en förutsättning för att avgöra om ett minne utgörs av något som barnet faktiskt varit med om, eller om något han eller hon fått återberättat för sig. Förskolebarns svårigheter med reality och source monitoring innebär en särskild sårbarhet för suggestion (mer om detta i avsnitt 5.2).¹⁸⁸

I skolåldern mellan sju till tolv år, är barns minnesåtergivning generellt sett mer tillförlitliga och utförliga än förskolebarns. Det beror på att olika kognitiva färdigheter utvecklats såsom ökad kunskap, rikare språk, ett flexiblare tänkande och en tilltagen minneskapacitet. Barnet kan nu mot bakgrund av både tidigare erfarenheter och generell kunskap tolka nya situationer, lagra information om dem och berätta om dem vid ett senare tillfälle. Trots dessa kognitiva färdigheter är även skolbarnet fortsatt extra sårbar för suggestion.¹⁸⁹

Barnets förmåga att söka efter information är fullt utvecklad först vid åldern tolv till tretton år. Det är även då barnet fått förmågan att tänka logiskt och abstrakt samt kan hantera flera begrepp samtidigt. Den fullt utvecklade minneskapaciteten gör att tonåringar kan lämna mycket detaljrika utsagor om upplevelser. Ett vanligt minnesfel som dock kan uppkomma vid denna tidpunkt i barnets minnesutveckling är att vissa detaljer från en händelse kan försvinna ur minnet efter att viss tid förflutit sedan det inträffade. Yngre barn har å sin sida svårare att se helheten i en tidigare händelse och tenderar i stället att fastna för detaljerna i ett händelseförlopp.¹⁹⁰

¹⁸⁷ Granhag m.fl. (2021), s. 255.

¹⁸⁸ Granhag m.fl. (2021), s. 255 f.

¹⁸⁹ Granhag m.fl. (2021), s. 256.

¹⁹⁰ Granhag m.fl. (2021), s. 256 f.

Det är emellertid inte endast barns minnesutveckling som kan skapa svårigheter för ett barn att berätta om brott de blivit utsatta för eller bevittnat. Även andra aspekter av barns kognitiva, sociala och emotionella utveckling är viktiga att känna till. Det kan till exempel röra sig om barns förmåga att mentalisera och sätta ord på känsloladdade upplevelser.¹⁹¹

Mentaliseringsförmåga handlar om barnets insikt om att dess eget och andras sätt att tänka, känna och handla kan skilja sig åt. Den utgör en viktig förutsättning för att förstå andra människors mentala tillstånd, vilket även bidrar till förmågan att kunna ljuga bättre. Ett barn med utvecklad mentaliseringsförmåga kan medvetet och avancerat ljuga då barnet lärt sig att genom lögnen exempelvis kunna undgå bestraffning eller skydda sig själv och andra. Förskolebarn tenderar dock fortfarande att avslöja sin lögn om de får en uppföljande fråga eller till följd av att de undviker ögonkontakt, ler eller börjar skruva på sig. I takt med stigande ålder lär sig barn att kontrollera sitt kroppsspråk vilket gör att barn i skolålder inte ger ifrån sig lika många icke-verbala ledtrådar som förskolebarn gör. Gällande utsatthet för brott och övergrepp har barn ofta svårt att utan påverkan från andra och på ett övertygande sätt konstruera en sådan lögn. För att konstruera en lögn om att ha blivit utsatt för övergrepp krävs nämligen kunskap om hur det går till.¹⁹²

En förutsättning för att ett barn ska berätta om en känsloladdad upplevelse är att barnet känner tillit till någon som han eller hon vågar anförtro sin berättelse till. Ett barn som inte haft möjlighet att skapa en trygg och meningsfull anknytning till någon person under sin uppväxt har ofta svårt att sätta ord på känsloladdade upplevelser. En otrygg och osäker anknytning försämrar barns möjlighet att processa händelser, bearbeta och berätta om trauman. Det bidrar i sin tur till ett försämrat minne av händelsen i fråga.¹⁹³

En av de allra viktigaste faktorerna att ha i åtanke vid genomförandet av barnförhör är dock barns suggestibilitet. Med det menas de fel som kan uppstå i barnets utsaga som konsekvens av antingen felaktig information som förvrängt barnets minnesbilder av en händelse, eller att barnet på grund av social press svarar felaktigt och berättar något som inte stämmer. Barns särskilda känslighet för suggestion har sin bakgrund i att barn är ytterst lyhörda för vuxnas förväntningar på dem och de strävar konstant efter att

¹⁹¹ Granhag m.fl. (2021), s. 257.

¹⁹² Granhag m.fl. (2021), s. 257 f.

¹⁹³ Granhag m.fl. (2021), s. 258 f.

anpassa sig till dessa förväntningar. Denna sociala aspekt av barns utveckling innebär att de i hög grad påverkas av vuxnas uttalade och outtalade reaktioner på deras berättelser. Således kan barnets strävan efter att vara förhørsledaren till lags bli starkare än motivationen att återge en tidigare händelse korrekt.¹⁹⁴

5.2 Metoder vid barnförhör

Samtidigt som det finns ett krav på att förhör med barn ska hållas skyndsamt¹⁹⁵ är det av stor vikt att förhöret håller hög kvalitet och att barnets utsaga inte påverkas negativt av förhørsledarens frågor.¹⁹⁶

Det finns flera olika forskningsbaserade barnförhörsmetoder. Gemensamt för samtliga förhörsmetoder är att de syftar till att hjälpa barn att berätta på ett icke-ledande sätt.¹⁹⁷ Forskningen är även överens om att det bör finnas en övergripande struktur för barnförhörets genomförande.¹⁹⁸

Enligt forskningen bör förhørsledaren inledningsvis prioritera att skapa en god och förtroendeingivande kontakt med barnet. Mer vardagliga frågor bör då ställas som syftar till att få barnet att börja prata, känna sig avslappnad och trygg samt för att förhørsledaren ska kunna bekanta sig med barnets sätt att kommunicera och dennes kognitiva utvecklingsnivå. Forskningen betonar även vikten av att förhørsledaren på ett tydligt och åldersanpassat sätt går igenom hur förhöret kommer att gå till, vilken teknik som används för inspelning av förhöret, vilka regler som gäller inne i förhørsrummet och vilka som eventuellt följer förhöret via medhörningsrum.¹⁹⁹ Förhørsledaren bör sedan successivt föra in samtalet på den informationsinsamlade fasen, där samtalet syftar till att utreda det misstänkta brottet.²⁰⁰ Slutligen kan förhöret avslutas med att förhørsledaren försäkrar sig om att barnet inte har några ytterligare frågor och rundas av genom att prata om ett neutralt ämne som handlar om något annat än utredningen.²⁰¹

Som diskuterat i föregående avsnitt är barn särskilt känsliga för suggestion. Förhørsledaren måste därför i allra möjligaste mån undvika att ställa ledande frågor som uppmuntrar till ett specifikt svar. Detta då barnet, i sin strävan att

¹⁹⁴ Granhag m.fl. (2021), s. 275 ff.

¹⁹⁵ Jfr 2 a § FUK.

¹⁹⁶ Granhag m.fl. (2021), s. 269.

¹⁹⁷ Granhag m.fl. (2021), s. 269.

¹⁹⁸ Granhag m.fl. (2021), s. 271 ff.

¹⁹⁹ Granhag m.fl. (2021), s. 271 ff.

²⁰⁰ Granhag m.fl. (2021), s. 274.

²⁰¹ Granhag m.fl. (2021), s. 279.

uppfylla den vuxnas förväntningar, endast kommer att bekräfta frågan med ett svar som förhørsledaren tycks vilja höra. Sättet på vilket frågorna ställs har alltså avgörande betydelse för barnets berättelse och dess tillförlitlighet.²⁰²

En studie visade till exempel att vittnen vid tidiga förhör var lättare att leda till felaktiga svar än vid ett förhör senare i tid under utredningen. Det kunde antas bero på en större inre press hos förhörspersonen att vid ett tidigt förhör lämna svar på frågor än vid ett senare.²⁰³

En central del i bevisvärderingen av barnförhör är hur mycket information och vilken information barnet själv gett förhørsledaren. Ett barnförhör som präglas av ledande frågor kommer resultera i att barnets utsaga ofta återspeglar förhørsledarens förutfattade mening snarare än barnets genuina upplevelser. Den pålitligaste informationen är således den barnet berättat om i svar på öppna frågor. Barnet får då möjlighet att söka fritt i minnet och utforma svar med egna ord.²⁰⁴ Forskning visar även att barns utsagor blir längre och mer detaljrika när de svarar på öppna frågor jämfört med slutna. Det finns därtill starkt stöd för att utsagornas korrekthetsgrad blir betydligt högre i svar på öppna frågor.²⁰⁵

Öppna frågor kan ställas på olika sätt utifrån en skala av olika frågetyper från mer öppna till mindre öppna frågor. Frågor som uppmuntrar barnet att berätta fritt kallas för en invitation till fri återgivning och hör till kategorin av de mest öppna frågor som går att ställa. En sådan fråga kan till exempel vara ”Berätta allting som hände, från början till slut” eller ”Berätta vad som hände sen”. Ett steg i riktningen mot slutna frågor är frågor som kallas elaborerande öppna frågor. Dessa frågor är öppna och uppmuntrar barnet till att elaborera fritt kring specifika teman, sekvenser eller detaljer som barnet tidigare nämnt. Till exempel kan frågor som ”Du sa att du såg en man, berätta mer”, ”Du sa att han bad dig komma in i huset, berätta mer om det” eller ”Du sa att han såg konstig ut, berätta om det” ställas. I kategorin av öppna frågor som hör till de närmast slutna frågorna är fokuserade öppna frågor. Det handlar om öppna frågor som syftar till att utreda specifika teman, sekvenser eller detaljer som

²⁰² Granhag m.fl. (2021), s. 275 ff.

²⁰³ Smith (1986), s. 141 f.

²⁰⁴ Granhag m.fl. (2021), s. 275.

²⁰⁵ Granhag m.fl. (2021), s. 276.

barnet tidigare nämnt. Till exempel kan det utgöra frågor i form av ”Hur såg mannen ut?”, ”Hur gammal var mannen?” eller ”Vad hette han?”.²⁰⁶

Även slutna frågor kan delas upp i kategorier på en skala av mindre och mer slutna. De minst slutna frågorna kallas för slutna frågor med olika alternativ och uppmuntrar barnet att välja ett av de olika alternativen som presenteras. Sådana frågor är till exempel ”Hade mannen brunt eller rött hår?” eller ”Var mannens skor blåa, vita eller svarta?”. Ett steg längre på skalan är slutna ja-/nej-frågor. Dessa är slutna frågor som besvaras av barnet med antingen ja eller nej. Exempelvis ställs då frågor som ”Hade mannen brunt hår?”, ”Tyckte du att det var läskigt?” eller ”Gjorde det ont?”. Slutligen, längst bort på skalan för de mest slutna frågorna, är de suggestiva frågorna. Dessa är frågor som tydligt indikerar vilket svar som önskas av barnet och kan till exempel vara en fråga som lyder ”Det gjorde säkert hemskt ont”.²⁰⁷

Förhørsledaren bör därmed enligt en utarbetad metod inleda förhöret med breda och öppna frågor som uppmuntrar till fri återgivning. Sedan kan förhöret rikta in sig mer med hjälp av elaborerande öppna frågor. I syfte att föra utredningen framåt kan det emellertid finnas anledning att successivt ställa frågor som ligger närmre slutna frågor på skalan av olika frågetyper. Förhørsledaren bör då först ställa en fokuserad öppen fråga och endast mot slutet av förhöret, om alla andra vägar är uttömda, ställa någon ledande fråga. Förhørsledaren måste alltid noga överväga hur den slutna frågan bör ställas och vilka konsekvenser en sådan fråga kan få för bevisvärdet av barnets utsaga. Likt öppna frågor bör även slutna frågor följas upp med en uppmuntring till barnet att berätta mer.²⁰⁸

Då misstankar om brott mot barn tenderar att väcka starka känslor hos människor är det även av stor vikt att förhørsledaren är uppmärksam och medveten om risker för eventuella tankefel under utredningen. Forskning visar att ett tankefel som kallas för konfirmeringsbias är särskilt förekommande vid utredningar rörande brott mot barn. En stark övertygelse om att det föreligger fog för viss misstanke kan leda till att utredare börjar tolka all information i ärendet som stöd för den aktuella misstanken. Konfirmeringsbias handlar nämligen om just det, människors benägenhet att

²⁰⁶ Granhag m.fl. (2021), s. 276, exempel inom citationstecken är hämtade ur tabell 15.1 *Frågetyper vid förhör med barn*, s. 276.

²⁰⁷ Granhag m.fl. (2021), s. 276, exempel inom citationstecken är hämtade ur tabell 15.1 *Frågetyper vid förhör med barn*, s. 276.

²⁰⁸ Granhag m.fl. (2021), s. 276 f.

mot bakgrund av en stark övertygelse endast söka information som stödjer en viss uppfattning och bortse från information som inte överensstämmer med densamma. Det är därmed av yttersta vikt att utredningen i ett tidigt skede även fokuserar på alternativa förklaringar till misstanken, för att inte riskera att göra misstag kopplat till konfirmeringsbias.²⁰⁹

5.3 Förhörets presentationsform och dess betydelse för bevisvärderingen

Det finns rättspsykologisk forskning som ger stöd för det rättsliga antagandet att förhörets presentationsform har betydelse för möjligheten att göra en rättvis bedömning av ett barns utsaga i den meningen att studier har visat att ett barn *upplevs* vara mer trovärdig när utsagan förmedlas personligen jämfört med om den återges i en videoupptagning. Detta grundläggande antagande, att muntlighetsprincipen garanterar bäst möjliga förutsättningar för rätten att göra en bedömning av bevisningen, ifrågasätts dock av forskningen.²¹⁰

I en större studie undersöktes polisers, åklagares och domares uppfattning om de hade större möjlighet att bedöma en utsaga om de fick ta del av utsagan som förhørsledare än som observatör. De deltagare som tillhörde yrkeskategorin domare visade på störst övertygelse om att förhørsledare har bättre möjligheter att bedöma utsagan än observatörer.²¹¹ Enligt doktrin torde det resultatet ha sin förklaring i rättsordningens grundläggande principer om muntlighet och omedelbarhet, där avvikelser från principerna också innebär ett minskat bevisvärde för uppgifterna. Emellertid framhålls att forskning å sin sida visar att observatörer gör fler korrekta bedömningar av förhörspersonen än förhørsledare, eller i vart fall presterar lika bra bedömningar som denne.²¹²

Det faktum att förhørsledaren gör färre korrekta bedömningar än någon som observerar samma förhör på video kan bland annat förklaras med ”the honesty effect”. Fenomenet innebär att den som interagerar med någon annan tenderar att se honom eller henne i ett mer positivt ljus och känner även mer sympati för denne, än om personen ser någon på video.²¹³

²⁰⁹ Granhag m.fl. (2021), s. 271.

²¹⁰ Schelin (2007), s. 224 f.

²¹¹ Granhag och Strömwall (2001), s. 87.

²¹² Schelin (2007), s. 226.

²¹³ Schelin (2007), s. 227.

Den rättspsykologiska forskningen ger således för handen ett antagande om att de bästa bedömningarna av en utsaga görs av någon som har en tillbakaskjutet position som observatör. Samtidigt präglas svensk rättsordning av materiell processledning, vilket förutsätter att domare tar en aktiv roll under rättegången samt har ett övergripande ansvar för förhandlingens genomförande. Slutsatsen som enligt forskningen då bör kunna dras är att det finns bättre förutsättningar för korrekta utsagebedömningar om domstolen inte interagerar i processen, men domaren riskerar då att åsidosätta sina förpliktelser enligt RB. Om domaren förebringas ett barnförhör genom videoupptagning kan domaren i stället helt koncentrera sig på bedömningen av utsagan utan att ha förpliktelser att agera under tiden upptagningen pågår.²¹⁴

Enligt forskningen sker troligen, bland annat mot bakgrund av the honesty effect, en övervärdering av bevisvärdet av de utsagor som avges direkt inför rätten. Samtidigt riktas en inte alltid motiverad skepsis mot att bedöma utsagor i videoupptagningar, vilket kan leda till att deras bevisvärde många gånger underskattas. Sammantaget ger inte forskningen stöd för antagandet att muntligt och direkt inför rätten skulle ge domaren bättre förutsättningar att bedöma utsagan än en videoupptagning.²¹⁵

5.4 Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan konstateras att barnförhör präglas av en rad viktiga överväganden nära knutet till forskning om rättspsykologi. Förhørsledaren bör ha god kunskap om barns kognitiva, sociala och emotionella utveckling då det avgör vad som kan förväntas av ett barn i en förhörssituation. Ju yngre barnet är, desto mer begränsad kommer minneskapaciteten att vara. Andra faktorer som inverkar på barns utsagor är barns mentaliseringsförmåga och huruvida barnet haft möjlighet till en trygg och säker anknytning till personer i dess närhet under barnets uppväxt.

Unga barn kan dock vara förmögna att lämna en tillförlitlig berättelse, givet att förhöret genomförts i enlighet med forskningsbaserade metoder. Det centrala vid barnförhörets genomförande är att barnets utsaga ska vara fri från suggestiva inslag. Förhørsledaren bör i allra möjligaste mån undvika att ställa

²¹⁴ Schelin (2007), s. 227.

²¹⁵ Schelin (2007), s. 228.

ledande frågor för att möjliggöra en så tillförlitlig utsaga från barnet som möjligt.

Det har även framkommit att det rättsliga antagandet om att rätten har bättre förutsättningar att värdera ett barnförhör som sker direkt inför rätten än ett videoförhör inte har stöd i rättsvetenskaplig forskning. Enligt forskningen torde bevisvärdet av utsagor som avges direkt inför rätten många gånger att överskattas medan videoupptagningarnas bevisvärde underskattas.

Det kan observeras att det finns flera aspekter som diskuterats i detta kapitel som blir mer eller mindre problematiska vid videoförhör med barn. Nästa avsnitt avser utveckla detta i förhållande till vad som framkommit av rättsfallsstudien i kapitel fyra.

6 Stämmer kraven i praxis överens med rättsliga utgångspunkter och intressen samt rättspsykologisk forskning?

Följande kapitel avser problematisera vad som framkommit av praxis i kapitel fyra mot dels de aspekter som lyfts i kapitel två om rättsliga utgångspunkter och intressen, dels den rättspsykologiska forskning som diskuterats i kapitel fem.

6.1 Praxis i förhållande till rättsliga utgångspunkter och intressen

Av kapitel fyra framgår att vissa centrala teman har kunnat identifieras ur avgöranden från Högsta domstolen. Dessa enskilda aspekters inverkan på bevisvärderingen som kan relateras till utredningen om rättsliga utgångspunkter och intressen i kapitel två och som kommer problematiseras i detta avsnitt är barnförhör som tillräckligt bevis för fällande dom, rättens möjlighet till direkta iakttagelser och icke-verbala intryck samt brister ur rättssäkerhetssynpunkt.

6.1.1 Barnförhör som tillräckligt bevis för fällande dom

Av rättsfallsstudiens kvantitativa resultat kan konstateras att det i samtliga domar förekommit någon form av stödbevisning. Inte i något underrättsfall har åtalet kunnat bifallas enbart med stöd av barnförhöret. Som tidigare framhållits tyder ett sådant resultat på att det i underrätterna ses som regel att det krävs övrig bevisning till stöd för uppgifter lämnade i barnförhör, trots att Högsta domstolen uttalat i praxis att barnförhör kan utgöra tillräckligt bevis för fällande dom givet att det saknas skäl att betvivla uppgifternas riktighet.²¹⁶ I ett antal underrättsdomar uttrycks även ett krav på stödbevisning trots att domstolen inte har haft något att anmärka på de aktuella barnförhören eller till och med uttryckligen anfört att de genomförts på ett kompetent sätt.²¹⁷

Som framgått av principen om fri bevisvärdering enligt utredningen i kapitel 2.1.5 är inte domstolen bunden av legala regler i sin bevisvärdering. I en festskrift²¹⁸ framhålls hur flera forskare, såsom till exempel Katrin Lainpelto, Dan Frände och Torkel Gregow, menar att det med anledning av att

²¹⁶ Se kapitel 4.2.

²¹⁷ Se kapitel 4.3.

²¹⁸ Andersson (2014), s. 430.

bevisvärderingen är fri varken i lag eller praxis kan ställas ett *generellt* krav på stödbevisning för att meddela en fällande dom. Ett sådant principiellt hinder mot att grunda en fällande dom enbart på målsägandens berättelse skulle strida mot principen. Det kan således hävdas att underrättspraxis, särskilt de rättsfall som uttryckt ett krav på stödbevisning trots kompetent genomförda förhör, torde avvika från forskarnas syn på principen om fri bevisvärdering.

6.1.2 Rättens möjlighet till direkta iakttagelser och intryck

Av Europarådets riktlinjer framgår att förekomsten av barnvänliga processuella åtgärder som skapats av hänsyn till barnet, inte i sig bör minska det värde som tillmäts ett barns utsaga. Barns vittnesmål eller utsagor bör inte heller anses opålitliga enbart på grund av låg ålder.²¹⁹ Trots riktlinjerna fastslår Högsta domstolen i prejudikat att videoinspelade barnförhör ofrånkomligt får ett lägre bevisvärde än förhör omedelbart inför rätten. Förhören ska enligt Högsta domstolen bedömas med särskild försiktighet mot bakgrund av att det inspelade barnförhöret gör att domstolen inte kan grunda sin bedömning i fråga om målsägandens trovärdighet och tillförlitlighet på sådana intryck som förhör omedelbart inför rätten förmedlar.²²⁰

En sådan slutsats kan tolkas strida mot barnkonventionens artikel 12. Eftersom samma förväntningar och krav ställs på barns utsagor som på vuxnas, kan det finnas en risk att barnet inte ges samma möjligheter som en vuxen att få sin berättelse beaktad i rättsprocessen. Barnet riskerar alltså att inte behandlas på ett rättvist sätt i enlighet med konventionen jämfört med en vuxen om inte domstolen tar hänsyn till barns utveckling och mognad.²²¹

Slutligen finns det anledning att ifrågasätta huruvida hanteringen av barnets utsaga och barnets rätt att komma till tals påverkar straffrättsliga bedömningar och utgången i målet. Liknande indikationer observeras även i resultaten från rättsfallsstudien i avsnitt fyra, då domstolen i flera fall riktat kritik mot barnförhörens genomförande. I de fall där kritik förekommit har åtalet sedermera i strax över hälften av fallen ogillats. Det resultatet drabbar inte endast det individuella barnet som målsägande, det riskerar även i längden att

²¹⁹ Council of Europe, Committee of Ministers (2011), s. 31.

²²⁰ Se kapitel 3.

²²¹ Larsson och Sjöberg (2022), s. 198 f.

minska medborgarnas rättstrygghet och förtroende för att brott mot barn kan lagföras.

6.1.3 Brister ur rättssäkerhetssynpunkt

En annan aspekt som lyfts i underrättsstudien avseende videoförhörens direkta inverkan på bevisvärderingen är huruvida rättssäkerhetsintressen upprätthållits. Som diskuterats har det ansetts i praxis att domstolsförhör medför större möjligheter att upprätthålla ett rättssäkert förfarande. Vid barnförhör under förundersökningen krävs att försvararen fått möjlighet att dels ta del av förhören, dels begära kompletterande förhör. Har så inte skett riskerar bevisvärderingen av barnets utsaga att påverkas. Även om rättssäkerhetsgarantier har upprätthållits beaktas att barnförhör i regel innebär sämre möjligheter för försvararen att hålla ett regelrätt motförhör.²²² Det framhålls även att det råder en obalans mellan parterna under förundersökningen då den misstänkte inte har full insyn i förundersökningsmaterialet och därmed begränsade möjligheter att bedriva ett effektivt försvar.²²³

Resonemangen som förs i praxis har sin grund i fundamentala principer om omedelbarhet och muntlighet, principen om bevisomedelbarhet och rätten till rättvis rättegång enligt Europakonventionen samt kontradiktionsprincipen.²²⁴ Barnförhören utmanar dessa principer och rättigheter eftersom inspelade förhör under förundersökningen inte möjliggör samma nivå av direkt interaktion som vid ett förhör under rättegången.

I ett vidare perspektiv utgör de höga krav som ställs på rättssäkerheten i relation till barnförhör närmast ett etiskt dilemma där två motstridiga intressen måste vägas mot varandra. Vilket rättsligt intresse bör värderas högst, är det barnets trygghet i rättsprocessen eller den misstänktes rättssäkerhet? Å ena sidan föreskriver barnkonventionen ett tillvägagångssätt präglad av ett barnperspektiv där beslut fattas efter en bedömning utifrån alla aspekter av barnets intressen i en specifik situation. Å andra sidan är den misstänktes möjlighet att ta tillvara sin rätt och bedriva ett effektivt försvar en grundläggande rättslig princip som dels kommer till uttryck i RB, dels utgör ett centralt element i Europakonventionen. Således utgör avvägningen en fråga om vad vi tycker är en rimlig gräns avseende den misstänktes

²²² Se kapitel 3–4.

²²³ Prop. 2020/21:209, s. 20.

²²⁴ Se kapitel 2.

rättigheter ställt mot barnets behov av skydd och trygghet i processen. Tekniska lösningar såsom möjligheten till medhörning torde utgöra en möjlig balans som både skyddar barnet och garanterar den misstänkte en rättvis rättegång samt möjlighet till kontradiktion.²²⁵

6.2 Praxis i förhållande till rättspsykologisk forskning

Teman från Högsta domstolens praxis som berörs i rättspsykologisk forskning och som kommer problematiseras i detta avsnitt mot bakgrund av forskningen är barnförhör som tillräckligt bevis för fällande dom, förhörsmetodik samt rättens möjlighet till direkta iakttagelser och icke-verbala intryck.

6.2.1 Barnförhör som tillräckligt bevis för fällande dom och förhörsmetodik

Med anledning av att två identifierade aspekter, barnförhör som tillräckligt bevis för fällande dom och förhörsmetodik, överlappar i hög utsträckning i forskningen behandlas de gemensamt i följande avsnitt.

De krav som har observerats i praxis angående förhörsmetodik handlar sammantaget om att barnförhör kan utgöra tillräckligt bevis för en fällande dom givet att det inte framkommit något avseende förhörsmetodiken eller uppgifternas innehåll som ger anledning att betvivla utsagan. Förekommer sådana tvivel krävs det att uppgifterna får stöd av övrig bevisning. I rättsfallsstudien har dock samtliga underrättsdomar innehållit någon form av stödbevisning. Kraven på förhörsmetodiken handlar framför allt om att förhørsledaren undvikit att ställa ledande frågor och att händelsen kunnat utredas på detaljnivå genom att nödvändiga följdfrågor ställts till barnet under förhöret.²²⁶

Felaktigt hållna och genomförda förhör under förundersökningen medför således att barnets berättelse inte kan tillmätas samma bevisvärde som om förhörets hållits på rätt sätt utan att ledande frågor förekommit.²²⁷ Med anledning av rättssäkerhetsintresset som diskuterats ovan kan det argumenteras att ett lägre bevisvärde som konsekvens av tvivelaktigt genomförda barnförhör är rimligt givet vad vi vet om barns särskilda

²²⁵ Se kapitel 2.2.1.

²²⁶ Se kapitel 3–4.

²²⁷ SOU 2016:19, s. 259.

känslighet för suggestion. Enligt rättspsykologisk forskning är barn ytterst lyhörda för vuxnas förväntningar på dem och anpassar sig till dessa. Barns strävan efter att vara förhørsledaren till lags kan bli starkare än att återge en tidigare händelse korrekt.²²⁸ Det kan därför anses rimligt att upprätthålla ett krav på att ledande frågor inte bör ställas samt att en försiktig bevisvärdering är påkallad om sådana ledande frågor förekommit i förhöret.

Kraven vid bevisvärderingen av barnförhör i praxis medför inte bara höga krav på förhørsledaren utan även på domares kompetens då de ska värdera barns utsagor trots eventuell bristfällig kunskap om barns kognitiva utveckling, minneskapacitet eller förmåga att återge svåra upplevelser. Bedömningen riskerar utifrån bristande kunskap hos domare att bli osäker, rutinmässig och schabloniserad.²²⁹ Det är dock inte givet att det blir lättare för domare att värdera barnförhör som sker omedelbart inför rätten. Dels föreligger liknande risk för att förhöret inte genomförs på ett kompetent sätt även om det hålls i domstol, dels kan domares bristande kunskap om barnpsykologi medföra samma svårigheter vid värdering av barnförhör som genomförs under förundersökningen som under rättegången.

Kravet på att förhørsledaren i allra möjligaste mån begränsar antalet ledande frågor skapar dock en svår gränsdragning i relation till det utredningskrav som samtidigt observeras i praxis innefattandes att relevanta följdfrågor ställs. Forskningen poängterar att den pålitligaste informationen är den barnet berättat om i svar på öppna frågor. Samtidigt framhålls även att det kan finnas anledning att förhørsledaren i sina följdfrågor successivt närmar sig slutna frågor i syfte att föra utredningen framåt.²³⁰ Enligt praxis bör det dock vara möjligt utan att ledande frågor ställs.²³¹ De krav som ställs på förhörsmetodiken vid bevisvärderingen av barnförhör innebär följaktligen att höga krav ställs på förhørsledarens kompetens så att, utifrån utgångspunkten att förhöret kommer att läggas fram i domstol, förhöret genomförs på ett tillfredsställande sätt utan att förhörsmetodiken drar ner bevisvärdet av barnets utsaga.

I rättsfallsstudien noteras att följden av att barnens uttalanden i förhör inte följts upp med relevanta följdfrågor blir att deras uppgifter inte bedöms vara tillräckligt konkreta för att det ska anses utrett att de blivit utsatta för den

²²⁸ Se kapitel 5.1.

²²⁹ SOU 2016:19, s. 258.

²³⁰ Se kapitel 5.2.

²³¹ Svea hovrätt, dom 2022-06-08 i mål nr B 4151-22.

åtalade gärningen. Uppgifterna kan då inte ge tillräckligt stöd åt åklagarens påståenden enligt gärningsbeskrivningen.²³² Det kan dock diskuteras om det, givet vad rättspsykologisk forskning klargör om barns begränsade minneskapacitet och svårigheter att återberätta svåra händelser, är rimligt att förvänta sig sådana konkreta uppgifter från ett barn vid bevisvärderingen att utsagan kan anses ge tillräckligt stöd åt gärningsbeskrivningen. I ett vidare perspektiv handlar det om att ta ställning till huruvida samma förväntningar kan ställas på barn som på vuxna vid bevisvärderingen av utsagor, trots att forskningen uppmärksammar att barn står inför särskilda bevissvårigheter som vuxna inte gör. Eller bör domstolen i sin bevisvärdering ta höjd för barnets begränsade förutsättningar under förhör?

Som forskningen visat är nämligen ålder en faktor som påverkar barns faktiska möjligheter att avge vittnesmål. Ju yngre barnet är, desto mindre utvecklade kognitiva färdigheter besitter barnet. Yngre barn har bland annat en begränsad minneskapacitet, språkliga svårigheter, begränsade kunskaper om omvärlden, svårigheter att särskilja föreställda fantasielement från verkliga upplevelser (reality monitoring) och en sämre mentaliseringsförmåga. Dessa faktorer gör att barn inte besitter samma förmåga att kunna koda in, lagra och plocka fram information i minnet som vuxna har.²³³

I takt med stigande ålder utvecklas dock barns kognitiva förmågor. Det kan därför argumenteras att det inte är rimligt att domstolen upprätthåller samma onyanserade och generella krav på detaljer i berättelsen vid bevisvärderingen av barnförhör hos äldre barn som har utvecklat kognitiva färdigheter, som hos yngre barn som inte har det. Utifrån rättsfallsstudien kan nämligen observeras hur bedömningar i underrättspraxis tenderar att bli rutinmässiga vid barnförhör, oavsett barnets ålder, då domstolen endast skriver ut i domskälen att barnförhör bör bedömas med särskild försiktighet utan att närmare gå in på barnets individuella förmåga i det enskilda fallet. Detta trots att forskningen visar på att barnets förmåga att söka efter information är fullt utvecklad vid åldern tolv till tretton år. Tonåringar har således möjlighet enligt forskningen att lämna mycket detaljrika utsagor om upplevelser.²³⁴

6.2.2 Rättens möjlighet till direkta iakttagelser och icke-

²³² Se kapitel 4.3.2.

²³³ Se kapitel 5.2.

²³⁴ Se kapitel 5.1.

verbala intryck

Som framhållits ovan har Högsta domstolen uttalat att videoinspelade förhör med barn får ett lägre bevisvärde än när förhöret skett direkt vid huvudförhandlingen. När uppgifter som lämnats under förundersökningen återges under huvudförhandlingen genom uppspelning av videoinspelade förhör måste uppgifterna bedömas med särskild försiktighet. Denna utgångspunkt har som ovan nämnt sin bakgrund i Högsta domstolens uttalande om att domstolen inte kan grunda sin bedömning i fråga om målsägandens trovärdighet och tillförlitlighet på sådana intryck som förhör omedelbart inför rätten förmedlar.²³⁵

Liknande resonemang om att videoförhören så långt som möjligt bör likna förhållandena vid förhör direkt inför rätten förs även i underrättspraxis.²³⁶ Som exempel lyfts att kameran inte riktats på sådant sätt att det varit möjligt att observera barnets rörelser eller att det tvärtom i andra underrättsfall varit möjligt att iakta målsägandens kroppsspråk och att barnet med träffande rörelser visat vad hon sett.²³⁷

Det anförda kan tolkas innebära att domstolen menar att barns kroppsspråk och andra icke-verbala uttryck riskerar att inte förmedlas lika tydligt på videoförhör som i förhör framför rätten och att detta inverkar på rättens bevisvärdering av utsagan. Är det möjligt att observera barnets kroppsspråk på videoförhöret konstateras det dock höja utsagans bevisvärde.²³⁸

Betydelsen av domstolens möjlighet att observera kroppsspråk och övriga icke-verbala uttryck har emellertid kritiserats i doktrin. Gällande större kroppsrörelser, som till exempel huvudrörelser, bålrörelser och ändrad sittposition menar dock rättspsykologisk forskning på att dessa faktorer inte kan användas för att bedöma en utsaga. Utsagebedömare tenderar nämligen enligt forskningen att i alltför hög utsträckning förlita sig på icke-verbala indikatorer i utsagan och i många fall misstolka kroppsspråkliga signaler.²³⁹ I stället visar forskning på att bedömningar av utsagor i allmänhet blir bättre om bedömaren inte alls kan se utsagepersonens ansikte. Det beror på att

²³⁵ Se kapitel 3.

²³⁶ T.ex. Hovrätten för Västra Sverige, dom 2023-05-25 i mål nr B 2617-23.

²³⁷ Se kapitel 4.3.3.

²³⁸ T.ex. Svea hovrätt, dom 2024-02-12 i mål nr B 15443-22 och Udevalla tingsrätt, dom 2024-02-08 i mål nr B 3127-23.

²³⁹ Schelin (2007), s. 195 ff.

riskens att då låta sig luras av uttryck som ger ett imaginärt, men felaktigt, intryck av trovärdighet minskar.²⁴⁰

Uttalandet i praxis om att utsagor som återges för rätten genom uppspelning av videoförhör bör värderas med särskild försiktighet avviker också från rättspsykologisk forskning som ifrågasätter antagandet om att muntlighetsprincipen skulle garantera bäst möjliga förutsättningar för en korrekt bedömning av barnets utsaga. Enligt forskningen bör den som observerar barnförhöret på video kunna göra en mer korrekt bedömning av utsagan än den som interagerar med barnet. Det beror dels på att domarens aktiva roll i processen gör att dennes fokus flyttas från barnet till förhörets former och innehåll, dels förklaras det av att domare som interagerar med barnet tenderar att se denne i ett positivare ljus och känner mer sympati för barnet än om domaren observerar förhöret på video.²⁴¹

Vidare påpekas i doktrinen att förhör som avses utgöra bevisning i ett ärende generellt bör hållas så tidigt som möjligt efter den inträffade händelsen förhöret ägnar utreda för att få så tillförlitliga uppgifter som möjligt. Minnesbilderna är då relativt färska och opåverkade och det föreligger därför en rådande uppfattning om att sannolikheten för en korrekt utsaga är störst vid det första förhöret med utsagepersonen.²⁴² Det gäller särskilt barn vars minneskapacitet är begränsad.²⁴³ En utsaga som förmedlas framför rätten kan nämligen många gånger ses som en slutprodukt, där olika faktorer kan ha påverkat den utsaga som lämnas framför rätten. Vidare framhålls att dessa påverkansfaktorer sällan lyfts eller tillmäts den betydelse de faktiskt utövar på utsagan. Utsagor från förundersökningen håller således många gånger enligt forskningen en högre kvalitet och står verkligheten och sanningen närmre än utsagor som avges senare i tid, under rättegången.²⁴⁴

Dock bör inte risken för felaktiga domslut förbises om domstolen för enkelt godtar en presumtion om att förundersökningsuppgifter är riktiga. Vittnen vid tidiga förhör kan till exempel vara lättare att leda till felaktiga svar än vid ett förhör senare i tid under utredningen med anledning av en större inre press hos förhörspersonen att vid ett tidigt förhör lämna svar på frågor än vid ett senare. Vidare anförs att det inte finns några garantier för att uppgifter

²⁴⁰ Schelin (2007), s. 193.

²⁴¹ Se kapitel 5.3.

²⁴² Schelin (2007), s. 244 ff.

²⁴³ Se kapitel 5.1.

²⁴⁴ Schelin (2007), s. 244 ff.

lämnade under förundersökningen står sanningen närmre än senare uppgifter. Någon som förhörs under förundersökningen kan exempelvis lämna uppgifter mer lättvindigt än när förhöret sker framför rätten. Förhör framför rätten skulle kunna medföra att personens utsaga lämnas med större eftertanke då han eller hon vill vara beredd att kunna stå för sin berättelse när domen meddelas.²⁴⁵

6.3 Sammanfattning

Kapitlet har sammanfattningsvis utrett och analyserat hur de krav vid bevisvärderingen av barnförhör som kunnat identifieras i praxis förhåller sig till rättsliga utgångspunkter och intressen samt rättspsykologisk forskning.

I relation till rättsliga utgångspunkter och intressen har det ifrågasatts huruvida kravet på stödbevisning som observerats i praxis är förenligt med principen om fri bevisvärdering. Det har även lyfts hur Högsta domstolens formulering om att barnförhör bör bedömas med särskild försiktighet kan tolkas strida mot barnkonventionens artikel 12. Vidare har brister ur rättssäkerhetssynpunkt lyfts mot bakgrund av grundläggande rättsliga principer om bland annat omedelbarhet och kontradiktion. Rättssäkerhetsintresset problematiseras även i relation till barnets intresse av trygghet i rättsprocessen.

Gällande praxis i förhållande till rättspsykologisk forskning har det anförts hur ett lägre bevisvärde som konsekvens av tvivelaktigt genomförda barnförhör är rimligt givet vad vi vet om barns särskilda känslighet för suggestion. Kravet på att ledande frågor inte förekommit för att barnets uppgifter ska anses ha ett högt bevisvärde problematiseras även i relation till det utredningskrav som samtidigt ställs, särskilt i relation till vilka förväntningar vi kan ställa på barns förmåga att lämna konkreta uppgifter i förhör. Slutligen ifrågasätts kravet på rättens möjlighet till direkta iakttagelser av barns kroppsspråk och icke-verbala uttryck mot bakgrund av motstridiga forskningsuppgifter.

²⁴⁵ Schelin (2007), s. 246 och Smith (1986), s. 141 f.

7 Avslutande analys och slutsatser

I uppsatsens föregående kapitel har framställningens frågeställningar utretts och analyserats. I det följande kommer dessa att besvaras och diskuteras ytterligare i ett sammanfattande och avslutande kapitel.

Förfarandet med barnförhör gör gällande ett flertal olika överväganden avseende flera rättsliga principer. Utifrån min utredning kan jag konstatera att den misstänktes rättssäkerhet åtnjuter ett väldigt starkt skydd, både genom rättsliga principer, föreskrifter i RB och i Europakonventionen. De rättsliga principer som syftar till att säkerställa den misstänktes rättssäkerhet och som enligt min utredning aktualiseras och utmanas genom förfarandet med barnförhör är omedelbarhets- och muntlighetsprincipen, principerna om bevisomedelbarhet och det bästa bevismaterialet, rätten till rättvis rättegång och kontradiktionsprincipen. Det framgår även att utredningen måste vara tillräckligt robust för att beviskravet ska anses vara uppnått.

Då barnet inte hörs omedelbart och personligen inför rätten utgör barnförhör nämligen ett avsteg och undantag från det principiella förbudet mot inspelade utsagor då det muntliga domstolsförfarandet enligt huvudregel grundas på de tre processprinciperna om muntlighet, omedelbarhet och bevisomedelbarhet. Även om barnförhör aktualiserar dessa överväganden strider det inte de facto mot omedelbarhetsprincipen. Eftersom förhöret läggs fram under rättegången utgör videoinspelningen processmaterial och domen grundas sålunda på vad som förekommit vid förhandlingen i enlighet med principen. Svårare blir det i relation till principerna om bevisomedelbarhet och det bästa bevismaterialet. Här utgör det videoinspelade barnförhöret ett (vedertaget) undantag från principerna då beviset inte förmedlas i ursprungligt skick eller presenteras för rätten i bästa möjliga form.

Barnförhör utmanar även kontradiktionsprincipen, som också utgör ett centralt element i rätten till rättvis rättegång enligt artikel 6 Europakonventionen. För att principen ska anses tillgodosedd måste parterna ha fått ta del av varandras argumentation och bevisning och fått möjlighet att bemöta den. Det kan till exempel ske genom att försvararen bereds tillfälle att ställa kompletterande frågor till barnet efter förhöret. Förhørsresultat som tillkommit i försvararens frånvaro anses inte vara rättssäkra.

Jag kan också konstatera att barnet å sin sida erhåller skydd till följd av principen om barnets bästa genom bestämmelser i FUK och i barnkonventionen. För att rättsprocessen ska uppfylla kravet på att barnets bästa iakttagits ska ett barnperspektiv intas inför varje beslut eller åtgärd som rör ett barn. Genom ett tillvägagångssätt där barnet inte hörs under rättegången skyddas barnet från eventuell ytterligare traumatisering. Barnkonventionen föreskriver även en skyldighet för rättsväsendet att se till att barnet får komma till tals.

Dessa överväganden aktualiserar tre rättsliga intressen som vägs mot varandra, den misstänktes rättssäkerhet, medborgarnas rättstrygghet och det individuella barnets trygghet i rättsprocessen. Hur rätten väljer att väga dessa tre intressen medför olika konsekvenser. Vägs å ena sidan barnets trygghet högt och förfarandet präglas av ett barnanpassat tillvägagångssätt kommer det inverka på bevisvärderingen i målet och den misstänktes intresse av rättssäkerhet riskerar även att inte fullt ut tillgodoses. Vice versa får barnets skyddsintressen stå tillbaka om rättssäkerheten vägs tyngre i processen.

Sammantaget måste barnets behov av skydd och rättstrygghet vägas mot de verkningar en alltför betydande särställning i processen kan innebära för den föreliggande bevisningen och för den misstänktes rättssäkerhet. Får barnet inte den rättvisa han eller hon skulle kunna förvänta sig som vuxen riskerar det även att skapa en minskad rättstrygghet hos medborgarna i samhället.

Följden av ett avsteg från principerna om bevisomedelbarhet och det bästa bevismaterialet är att förutsättningarna för en korrekt bevisvärdering och en materiellt riktig dom anses minska. Detta då möjligheten att klargöra barns trovärdighet och värdera betydelsen av utsagor ökar ju närmre bevisningen når rätten i oförmedlat skick. En underliggande konsekvens av att ett bevis lagts fram i strid med principen om det bästa bevismaterialet är att barnförhöret på förhand får ett lägre bevisvärde än om utsagan avgetts muntligen och omedelbart inför rätten. Konsekvensen av att rätten till rättvis rättegång och kontradiktion inte iakttas i rättegången blir även, i enlighet med Europadomstolens praxis, att bevisvärdet påverkas ytterligare samt att domstolen inte får grunda en fällande dom på barnets utsaga annat än i förening med övrig bevisning.

Utifrån rättsfallsstudien kan jag dra liknande slutsatser att ett lägre bevisvärde tillmäts videoinspelade barnförhör än ett förhör omedelbart inför rätten vid domstolarnas bevisvärdering i praktiken. I studien observeras särskilt hur bristande förhörsmetodik med ledande frågor och avsaknad av relevanta

följdfrågor inverkar negativt på bevisvärdet. Det kan även noteras att bevisvärdet tenderar att bli högre ju närmre videoförhören liknar förhållandena vid ett förhör direkt inför rätten samt att försvararens möjligheter att få frågor ställda till barnet påverkar utsagans bevisvärde. Dessa tre förhållningspunkter ligger i linje med praxis från Högsta domstolen.

Något avvikande tycks dock vara de underrättsfall som uttrycker krav på stödbevisning trots kompetent genomförda barnförhör. Det verkar i dessa fall något oklart om ett barnförhör kan utgöra tillräckligt bevis för en fällande dom på det sätt som Högsta domstolen gjort gällande. Utifrån rättsliga utgångspunkter om bevisomedelbarhet och det bästa bevismaterialet kan det argumenteras att barnförhör på förhand får ett lägre bevisvärde oavsett om det finns skäl att betvivla uppgifternas riktighet eller inte. Här verkar vi således ha två auktoritativa rättskällor som i viss mån säger emot varandra. Resultaten i rättsfallsstudien indikerar att domstolarna tycks följa de rättsliga utgångspunkternas linje, då det inte framkommit någon underrättspraxis med fällande dom där barnförhör utgjort ensam bevisning.

De krav som ställs på barnförhör vid bevisvärderingen i praxis förhåller sig på olika sätt till både rättspsykologisk forskning och rättsliga utgångspunkter och intressen. Avseende det generella kravet på stödbevisning som kan utläsas ur underrättspraxis lyfts att det tycks strida mot principen om fri bevisvärdering. Om domstolen föreskriver ett principiellt hinder mot att grunda en fällande dom enbart på målsägandens berättelse skulle det kunna vara oförenligt med principen. Dock har ett sådant generellt krav endast observerats i underrättspraxis, inte i Högsta domstolens praxis. Med anledning av att det generella kravet på stödbevisning inte uttryckts av en prejudikatinstans torde inte slutsatsen att ett sådant krav föreligger i svensk rätt kunna dras. Som dock noterats verkar förekomsten av stödbevisning utgöra en slags regel i underrättspraxis. Kanske beror det snarare på utredningskravet, där åklagaren inte vill väcka åtal utan en robust utredning till stöd för åtalet.

Avseende kravet på stödbevisning kan det utifrån forskningen ifrågasättas huruvida det kan anses rimligt att förvänta sig att barn ska leverera detaljerade och konkreta uppgifter i förhör mot bakgrund av barns begränsade kognitiva förmågor. Å andra sidan kan rätten inte heller döma en misstänkt enbart med stöd av en vag berättelse. Det har dock observerats hur domstolens bedömningar tenderar att bli rutinmässiga och schabloniserade, i stället för att en individuell bedömning av barnets förmågor görs i varje enskilt fall. Det innebär vidare en risk för att barnet inte ges samma möjligheter som en vuxen

att få sin berättelse beaktad i rättsprocessen vilket strider mot barnkonventionens artikel 12.

Vidare kan slutsatsen dras att rättspsykologisk forskning varken ger stöd för det rättsliga antagandet att förhör omedelbart inför rätten skapar bäst förutsättningar att korrekt bedöma en utsaga, eller slutsatsen att kroppsspråk och andra icke-verbala indikatorer bör beaktas vid bedömningen.

Slutligen diskuteras brister ur rättssäkerhetssynpunkt som observerats i praxis i förhållande till rättsliga utgångspunkter och intressen. Resonemangen som förs av domstolarna har sin grund i rättsliga principer vilka syftar till att säkerställa den misstänktes rättssäkerhet. Här konstateras att de höga krav som ställs på rättssäkerheten i relation till barnförhör utgör ett slags etiskt dilemma där motstridiga intressen måste vägas mot varandra. Å ena sidan anpassar man processen till barnet genom att låta barnet slippa infinna sig under rättegången, å andra sidan tillgodoser man den misstänktes rätt till kontradiktion och intresse av ett rättssäkert förfarande. Avvägningen behandlar således frågan om vad vi tycker är rimliga gränser avseende den misstänktes rättigheter ställt mot barnets behov av skydd och trygghet i processen.

I slutändan kan dock konstateras att vilket intresse rätten än väljer att prioritera riskerar barnet ändå att hamna i ett bevismässigt underläge i ett förfarande där barnet endast hörs under förundersökningen. Detta då videoutsagor på förhand anses ha ett lägre bevisvärde än utsagor inför rätta. Risken med att förskjuta tyngdpunkten i processen till de brottsutredande instanserna, som är till för att trygga barnets skydd i processen, är att en bristande förhörsmetodik får stor inverkan på utsagans bevisvärde vilket gör att den i det fallet inte heller kan grunda en fällande dom. Barnet får då inte en ärlig chans till upprättelse vilket inte endast påverkar det individuella barnets intresse, utan även samhällets intresse av att brott mot barn blir tillräckligt utredda och att lagarna får genomslag i praktiken.

Alternativet, att likt flera andra länder höra barn under rättegången, är inte ett tillvägagångssätt i enlighet med barnets bästa. Det rättsliga intresset om barnets trygghet i rättsprocessen hade då fått ge vika på ett sätt som inte kan anses förenligt med barnkonventionen.

Sammantaget landar således användandet av barnförhör i den rättsliga processen i en avvägning, ett val mellan att skydda barnet från ytterligare trauma och att skapa bäst möjliga förutsättningar för att barnets utsaga ska få ett så högt bevisvärde som möjligt. Enligt min mening vore det möjligt och

fördelaktigt att i större utsträckning utnyttja tekniska lösningar där barnet medverkar under rättegången från ett angränsande rum i kombination med uppspelning av videoförhör från förundersökningen. Bedömningen torde i sådana fall inte bli lika schabloniserad då bevisningen inte endast utgörs av inspelade videoförhör. Likt vad Melin anfört anser jag även att det, mot bakgrund av vad som framkommit av den rättspsykologiska forskningen, bör finnas en starkare presumtion att höra äldre barn under femton år i rätten, i stället för att endast rutinmässigt i enlighet med huvudregeln använda barnförhör från förundersökningen så fort barnet är under femton år.

Källförteckning

Källor

Offentligt tryck

Utredningsbetänkanden

SOU 1938:44 Processlagsberedningens förslag till rättegångsbalk.

SOU 2000:42 Barnmisshandel.

SOU 2016:19 Barnkonventionen blir svensk lag.

Propositioner

Prop. 1986/87:89 om ett reformerat tingsrättsförfarande.

Prop. 1993/94:143 Brottsoffren i blickpunkten – en brottsofferfond och andra åtgärder för att stärka brottsoffrens ställning.

Prop. 2017/18:186 Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter.

Prop. 2020/21:209 Utökade möjligheter att använda tidigare förhör.

Rättsfall m.m

Högsta domstolen

NJA 1980 s. 725.

NJA 1986 s. 821.

NJA 1988 s. 40.

NJA 1991 s. 56.

NJA 1992 s. 446.

NJA 1993 s. 68.

NJA 1993 s. 616.

NJA 2017 s. 316 II.

Övriga svenska domstolar

Hovrätter

Hovrätten för Västra Sverige, RH 2013:8.

Svea hovrätt, dom 2022-04-08 i mål nr B 1863-22.

Svea hovrätt, dom 2022-05-13 i mål nr B 12974-21.

Hovrätten för Övre Norrland, dom 2022-05-30 i mål nr B 38-22.

Svea hovrätt, dom 2022-06-08 i mål nr B 4466-22.

Svea hovrätt, dom 2022-06-08 i mål nr B 4151-22.

Hovrätten för Västra Sverige, dom 2022-06-09 i mål nr B 1260-21.

Svea hovrätt, dom 2022-08-24 i mål nr B 7885-22.

Hovrätten för Västra Sverige, dom 2023-05-25 i mål nr B 2617-23.

Hovrätten för Nedre Norrland, dom 2023-06-16 i mål nr B 2034-22.

Svea hovrätt, dom 2023-09-14 i mål nr B 3270-22.

Göta hovrätt, dom 2023-10-27 i mål nr B 3443-23.

Hovrätten för Västra Sverige, dom 2023-11-16 i mål nr B 2475-23.

Svea hovrätt, dom 2024-01-31 i mål nr B 12008-22.

Svea hovrätt, dom 2024-02-12 i mål nr B 15443-22.

Hovrätten över Skåne och Blekinge, dom 2024-02-13 i mål nr B 4501-23.

Tingsrätter

Jönköpings tingsrätt, dom 2023-12-28 i mål nr B 2247-23.

Umeå tingsrätt, dom 2024-01-10 i mål nr B 2719-23.

Attunda tingsrätt, dom 2024-01-17 i mål nr B 4517-23.

Södertörns tingsrätt, dom 2024-01-18 i mål nr B 16330-23.

Uddevalla tingsrätt, dom 2024-01-22 i mål nr B 3294-22.

Eskilstuna tingsrätt, dom 2024-01-23 i mål nr B 4271-23.

Göteborgs tingsrätt, dom 2024-01-23 i mål nr B 7631-23.

Malmö tingsrätt, dom 2024-01-24 i mål nr B 415-22.

Nacka tingsrätt, dom 2024-01-25 i mål nr B 8816-22.

Blekinge tingsrätt, dom 2024-01-26 i mål nr B 2744-23.

Uppsala tingsrätt, dom 2024-01-30 i mål nr B 798-21.

Kalmar tingsrätt, dom 2024-01-31 i mål nr B 3611-21.

Örebro tingsrätt, dom 2024-02-01 i mål nr B 5679-22.

Uddevalla tingsrätt, dom 2024-02-08 i mål nr B 3127-23.

Västmanlands tingsrätt, dom 2024-02-28 i mål nr B 1673-23.

Riksdagens ombudsmän (JO)

JO, beslut 1987-04-09, dnr 2608-1985.

JO 2008/09:JO1, dnr 2998-2006.

JO, beslut 2009-10-27, dnr 4029-2007.

Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (Europadomstolen)

Barberá, Messegué and Jabardo v. Spain, 6 december 1988, Series A no. 146.

D. v. Finland, no. 30542/04, 7 juli 2009.

Övrigt

Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 14 (2013) om Barnets rätt att i första hand få beaktat vad som bedöms vara barnets bästa, FN:s kommitté för barnets rättigheter, CRC/CGC/14, sextioandra sessionen, 2013-05-29.

Barnombudsmannen, Årsrapport, DOM TROR ATT DOM VET BÄTTRE Barnet som rättighetsbärare, Stockholm, 2020,
<<https://www.barnombudsmannen.se/stallningstaganden/publikationer/dom-tror-att-dom-vet-bättre/>>, (senast besökt 2024-05-20).

Litteratur

Andersson, Simon & Lainpelto, Katrin (red.), *Festskrift till Christian Diesen*, första upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm, 2014.

Axberger, Hans-Gunnar, *Eko-brott, eko-lagar och eko-domstolar: [en rättspolitisk utvärdering av lagstiftningen mot ekonomisk brottslighet]*, Allmänna förl., Stockholm, 1988.

Bennet, Tova, *Straffansvar vid atypiska sinnessillstånd*, Upplaga 1, Norstedts Juridik, Diss. Lund: Lunds universitet, 2020, Stockholm, 2020.

Bring, Thomas, Diesen, Christian & Wilton Wahren, Alexandra, *Förhör*, 3., omarb. och uppdaterade uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2008.

Council of Europe. Committee of Ministers., *Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice*, Council of Europe Pub., Strasbourg [France], 2011.

Dahlman, Christian, *Beviskraft: metod för bevisvärdering i brottmål*, Upplaga 1, Norstedts juridik, Stockholm, 2018.

Diesen, Christian, *Bevis 10 Bevisprövning i brottmål*, 2. [rev. och utök.] uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2015.

Ekelöf, Per Olof, Edelstam, Henrik & Heuman, Lars, *Rättegång H. 4, 7.*, omarb. och rev. uppl., Norstedt, Stockholm, 2009.

Granhag, Pär Anders, Strömwall, Leif A., *Deception detection based on repeated interrogations*, s. 85-101, *Legal and Criminological Psychology*, 6, 2001.

Granhag, Pär Anders, Strömwall, Leif A., Ask, Karl & Landström, Sara (red.), *Handbok i rättspsykologi*, Andra upplagan, Liber, Stockholm, 2021.

Larsson, Anneli S. & Sjöberg, Rickard L. (red.), *Barnförhör: att få vetenskap och juridik att fungera i praktiken*, Upplaga 1, Studentlitteratur, Lund, 2022.

Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, Andra upplagan, Studentlitteratur, Lund, 2018.

Peczenik, Aleksander, *Vad är rätt?: om demokrati, rättssäkerhet, etik och juridisk argumentation*, 1. uppl., Fritze, Stockholm, 1995.

Sandgren, Claes, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: ämne, material, metod, argumentation och språk*, Femte upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm, 2021.

Schelin, Lena, *Bevisvärdering av utsagor i brottmål*, Omarb. [utg.], Norstedts juridik, Stockholm, 2007.

Smith, Eva, *Vidnebeviset: en vurdering af afhøringsmetoder og vidneforklaringer*, Gad, København, 1986.

Sutorius, Helena, *Bevisprövning vid sexualbrott, 2.*, omarb. och uppdaterade uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2014.